

Redovisning av bidraget
Stärkta bibliotek 2021–2023

Stärkt kapacitet

KULTURRÅDET

Förord

Det har sedan starten på Stärkta bibliotek varit ett högt söktryck från folkbiblioteken. Under bidragets tre första år hade samtliga kommuner sökt och beviljats medel. Kulturrådet kan efter sex år med Stärkta bibliotek se att behoven och förutsättningarna för att uppfylla bibliotekslagen skiljer sig åt runt om i landet.

Stärkta bibliotek har inneburit en positionsförflyttning för biblioteken genom att vara kapacitetsstärkande och metodutvecklande. Folkbiblioteken har genom bidraget genomfört en mängd insatser för att öka utbudet och tillgängligheten med syfte att nå fler användare. Att insatserna har haft varierad effekt beror till stor del på att personalresurser och att styrning ser olika ut i kommunerna.

I de kulturpolitiska målen är barn och unga prioriterade. Många insatser inom Stärkta bibliotek har haft som mål att nå fram till fler barn och unga. Ett viktigt steg i arbetet är att gå från barnperspektiv till barnrättsperspektiv och i högre grad tillämpa barnkonventionen. 2015 antog FN Agenda 2030, arbetet med den belyser ett hållbarhetsfokus för folkbiblioteken och för organisationer som IFLA. Kulturrådet ingår i samarbeten om de globala målen. Vi fördelar dessutom bidrag genom Kreativa Europa som har sitt Sverigekontor på Kulturrådet och stödjer internationellt utbyte och sprider kunskap. I dessa sammanhang kan folkbibliotek i högre utsträckning delta.

I tider då de ekonomiska medlen krymper är det angeläget att tillsammans fortsätta att utveckla bibliotekssektorn. Kulturrådets slutsatser från rapporten *Folkbibliotekens behov av statliga stöd (2024)* kvarstår. Kommunerna behöver ta ett mer långsiktigt ansvar för folkbiblioteken, särskilt i små kommuner. Vidare behöver gemensamma digitala tjänster stärkas. Behovet av statliga stöd kvarstår, och för att dessa ska ha önskad effekt krävs samordning mellan biblioteksmyndigheterna: Kungliga biblioteket, Myndigheten för tillgängliga medier, Skolverket och Kulturrådet. Detta behövs göras tillsammans med regional biblioteksverksamhet och kommuner genom kultursamverkansmodellen och Kungliga bibliotekets uppdrag Stärkt samverkan. Vi skulle i ett sådant arbete stödja oss på den kunskap som vi upparbetat under åren med Stärkta bibliotek.

Kulturrådet fortsätter att verka för folkbiblioteken och deras breda uppdrag. De utgör en viktig infrastruktur i en stark och oberoende kultursektor och behöver behålla sin plats som samhällsbärare för yttrandefrihet och fri åsiktsbildning. Det är angeläget att utvecklingen som pågår på folkbiblioteken tack vare Stärkta bibliotek får en fortsättning.

Kajsa Ravin

Generaldirektör för Kulturrådet

Innehållsförteckning

Förord	1
Inledning	3
Sammantagen bild av vad Stärkta bibliotek inneburit	4
Stärkta bibliotek 2021–2023.....	6
Bidragets utformning.....	6
Covid-19-pandemin och Stärkta bibliotek	8
Främjande insatser i Stärkta bibliotek	9
Enkät Stärkta bibliotek 2021-2023	11
Sammanfattning resultat.....	11
Några viktiga perspektiv på Stärkta bibliotek	13
Ökat utbud av och tillgänglighet till folkbiblioteksverksamhet.....	14
Stärkta bibliotek är ett komplext uppdrag.....	17
Flernivåsamverkan och Stärkta bibliotek	20
Regional biblioteksverksamhet.....	20
Statliga myndigheter och Stärkta bibliotek	21
Lärdomar från Stärkta bibliotek för Kulturrådet ..	22
Avslutningsvis - I demokratis tjänst	23
Referenser	24
Bilagor	27
Bilaga 1: Tabell över sökta belopp, beviljade belopp och antal sökande.....	27
Bilaga 2: Enkät	28
Genomförande.....	29
Resultat.....	30
Verksamhetsnära tjänster	30
Prioriterade grupper.....	31
Olika kommunhuvudgrupper har satsat olika	32
Öppna svar	33
Bilaga 3: Följebrev till enkät	34
Bilaga 4: Enkät, svarsformulär	35
Bilaga 5: Digitala samtal med regional biblioteksverksamhet.....	38
Bilaga 6: Tre konkreta insatser.....	39

Inledning

Folkbiblioteken hör till en av de mest besökta kunskaps- och kulturinstitutionerna runt om i landet, år 2023 var 55 procent av invånarna i Sverige besökare på bibliotek.¹ Folkbibliotek (ibland benämns folkbibliotek som bibliotek) är den enda lagstadgade verksamheten inom fritid- och kultur för Sveriges kommuner.² De är tillgängliga för alla och har viktiga uppdrag för yttrandefrihet och fri åsiktsbildning, främja läsning, språkutveckling, medie- och informationskunnighet, livslångt lärande och bildning. Biblioteken möjliggör deltagande i demokratin, kulturaktiviteter och har en viktig roll för social sammanhållning.³ Förutsättningarna för kommunerna är olika och i små kommuner och i landsbygden är biblioteket ofta den enda kulturverksamheten. En utmaning för biblioteken i glesbygd är att hålla en jämn service i hela kommunen, till exempel i relationen mellan huvudortens bibliotek och mindre filialer.⁴

Mellan åren 2018–2020 hade Kulturrådet i uppdrag att fördela bidrag till landets folkbibliotek genom ett regeringsuppdrag som Kulturrådet har benämnt som Stärkta bibliotek.⁵ Efter de tre första åren hade alla kommuner sökt och beviljats bidrag från Stärkta bibliotek. 2020 fick Kulturrådet ett förnyat uppdrag i ytterligare tre år.⁶ Det har under de tre senaste åren varit fortsatt högt söktryck. Folkbibliotek i hela Sverige har genomfört en stor mängd olika projekt och insatser i Stärkta bibliotek med utgångspunkt i bibliotekslagen och förordning 2018:66 om statsbidrag till folkbibliotek.⁷ Förordning 2018:66 slog fast att ändamålet med statsbidraget är att ”öka utbudet av och tillgängligheten till folkbiblioteksverksamhet i hela landet”. 2024 kom en ny förordning i och med att Kulturrådet fick en satsning på folkbibliotekens läsfrämjande arbete.⁸ I den reviderade förordningen fastslogs att ändamålet med statsbidrag till folkbibliotek är att:

- ”1. stärka folkbibliotekens arbete med att främja läsning och
2. bidra till att tillgången på litteratur på folk- och skolbiblioteken förbättras i syfte att främja intresset för läsning och litteratur.”⁹

Genomgående har Stärkta bibliotek byggt på en tillit till professionens egen förmåga att bedöma vad som är viktigt för framtidens bibliotek på en lokal nivå. Eftersom folkbiblioteken är kommunernas ansvar har det varit viktigt i bidraget Stärkta bibliotek att lita på att kommunerna själva vet vad de behöver. Hur folkbiblioteken arbetar med att uppfylla bibliotekslagen genom Stärkta bibliotek har därför varierat från kommun till kommun. Stärkta bibliotek pågår fortfarande i de flesta kommuner, det sista året ska redovisas första kvartalet, 2025. I slutredovisningen belyses främst Stärkta bibliotek för åren 2021 – 2023.

Kontinuerligt i satsningen har Kulturrådet på flera sätt fört dialog med Kungliga biblioteket och Myndigheten för tillgängliga medier om Stärkta bibliotek och närliggande uppdrag. Avstämningar har skett med Kungliga biblioteket vid varje bidragsomgång samt i början och slutet av uppdraget. Dialoger och samarbeten har även skett kring KB:s uppdrag Stärkt samverkan. Sedan april 2022 har Kungliga biblioteket (KB) uppdraget att ta fram förslag på former för stärkt samverkan inom det allmänna biblioteksväsendet i syfte att

¹ Myndigheten för Kulturanalys, 2023.

² Bibliotekslagen (2013:801) är en ramlag som anger ändamål och ansvarsfördelning inom biblioteksväsendet.

³ Engström, 2020.

⁴ Kulturrådet, 2019, s. 49

⁵ Regeringsbeslut, 2017.

⁶ Regeringsbeslut, 2020

⁷ SFS 2018:66

⁸ Regeringen (2024) Satsning på folkbibliotekens läsfrämjande arbete

⁹ SFS 2024:33

utveckla infrastrukturen för biblioteksväsendet (Ku2022/0057). Uppdraget innebär också att bidra till den långsiktiga utvecklingen för vissa nationella digitala bibliotekstjänster för bibliotekslagens prioriterade målgrupper. I arbetet har KB haft regelbundna dialoger med Kulturrådet och Myndigheten för tillgängliga medier.¹⁰

Material för slutredovisningen

Inför denna slutredovisning skickade Kulturrådet ut en enkät för att få ökad kunskap om folkbibliotekens uppfattning om bidragets utfall och effekter. Som underlag används även datamaterial som samlades in för Kulturrådets uppdrag att analysera Folkbibliotekens framtida behov.¹¹ samt även en uppföljning av Stärkta bibliotek 2018–2020, som genomfördes av Högskolan i Borås för Kulturrådets räkning. Därtill används de rapporter och kunskapsöversikter om Stärkta bibliotek som tagits fram 2019 – 2023.

För slutredovisningen har Kulturrådet även haft dialog med sex regionala biblioteksverksamheter baserat på geografisk spridning.¹² Urvalet styrdes även mot bibliotek som inte deltagit i de dialoger Kulturrådet genomförde i samband med regeringsuppdraget *Folkbibliotekens framtida behov av statliga stöd* som genomfördes under 2023. Kulturrådet har även haft dialog med Myndigheten för tillgängliga medier och Kungliga biblioteket inför slutredovisningen. Dialogerna genomfördes i maj och juni, 2024.

Avgränsningar

Slutredovisningen av Stärkta bibliotek är inte en genomlysning av all den utveckling som pågår på folkbiblioteken, fokus är på ett par olika områden så som bidragets ändamål. Det pågår fortfarande insatser i kommunerna som ska redovisas första kvartalet 2025. Därtill är bidraget stort och komplext. I kombination med folkbibliotekens många uppdrag är det inte möjligt att ge en heltäckande bild av vad Stärkta bibliotek inneburit. Slutredovisningen redogör inte heller för folkbibliotekens behov av statliga stöd. Kulturrådet hänvisar bland annat till rapporten *Folkbibliotekens behov av statliga stöd*.¹³ Ansökningar, redovisningar, bilagor och rapporter för och om Stärkta bibliotek utgör ett omfattande material, Kulturrådet har inte gjort någon fördjupad analys av all data. Vidare forskning om Stärkta bibliotek och folkbibliotek, särskilt ur användarperspektiv uppmuntras

Sammantagen bild av vad Stärkta bibliotek inneburit

Genom att Stärkta bibliotek öppnade upp för de lokala behoven som fanns på folkbiblioteken har en stor bredd av olika insatser och projekt utifrån ändamålet med Stärkta bibliotek genomförts. Bibliotekens olika förutsättningar att bedriva biblioteksverksamhet med utgångspunkt i bibliotekslagen har varit framträdande i Stärkta bibliotek. Den sammantagna bilden är att bidraget Stärkta bibliotek bidragit till att uppfylla ändamålet med Stärkta bibliotek att "öka utbudet av och tillgängligheten till folkbiblioteksverksamhet i hela landet".¹⁴ Enligt bibliotekslagen ska biblioteksverksamhet vara tillgänglig för alla.¹⁵

Stärkta bibliotek har varit ett viktigt bidrag för biblioteken och de har varit både kapacitetsstärkande och metodutvecklande men med varierad effekt i kommunerna. Det har varit en styrka att folkbiblioteken själva fått formulera de behov som funnits i det egna

¹⁰ Regeringsuppdrag, 2022.

¹¹ Regleringsbrev, 2022; Kulturrådet 2023. I uppdraget genomfördes dialoger med bibliotekssektorn som även används i denna slutredovisning.

¹² Se bilaga 5.

¹³ Kulturrådet, 2024.

¹⁴ SFS 2018:66

¹⁵ SFS 2013:801

sammanhanget. Covid 19 - pandemin påverkade folkbiblioteken, särskilt bibliotekens prioriterade grupper som drabbades mer av hårdare restriktioner och begränsad tillgång till bibliotek. Pandemin ledde till att en del insatser i Stärkta bibliotek hade utmaningar med att genomföra det som var planerat. Samtidigt ledde pandemin till ökad tid för personalens kompetensutveckling, arbeta med samlingarna av media och utveckling av arbetssätt och metoder. Mer om detta i avsnittet "Covid-19-pandemin och Stärkta bibliotek".

Genom uppdraget att analysera *Folkbibliotekens framtida behov* som genomfördes under 2023 framkom att folkbiblioteken har flera olika behov. Det framkom att de större kommunerna kunnat satsa på insatser för att testa och utveckla nya metoder och arbetssätt samt utveckla vissa specifika områden medan de mindre kommunerna framför allt haft behov av att förstärka grundverksamheten. Denna iakttagelse syns även i analysen av enkäten som Kulturrådet skickade ut till kommuner under våren 2024. I enkätresultaten synliggörs att andelen insatser riktade mot prioriterade grupper är högre i kommunhuvudgrupp A än i de andra kommunhuvudgrupperna.

Enkätresultaten visar även att folkbiblioteken ser att användningen av folkbibliotek har ökat genom de verksamhetsnära tjänster och insatser för prioriterade grupper som genomförts under perioden 2021–2023. Analysen visar även att folkbiblioteken har använt bidragen 2021–2023 på ett varierat sätt. Det kan relateras till att förutsättningarna för folkbiblioteken skiljer sig åt, bland annat, beroende på kommunhuvudgrupp. Trots olika förutsättningar visar enkätresultaten att kommuner, oavsett kommunhuvudgrupp, bedömer att de genomförda insatserna ökat användningen av folkbiblioteken avsevärt. På så sätt har Stärkta bibliotek haft en positiv effekt på biblioteksverksamheterna i Sverige. Det kvarstår en utmaning i att säkerställa att dessa framsteg kan bibehållas och vidareutvecklas utan den specifika projektfinansieringen, vilket skapar en osäkerhet inför framtiden. Mer om enkätresultaten finns i kapitlet "Enkät Stärkta bibliotek 2021–2023" och i bilaga 3.

Slutsatserna i rapporten *Folkbibliotekens behov av statliga stöd* kvarstår: Kommuner har ett lagstadgat och finansiellt ansvar för sina folkbibliotek. Riktade statliga stöd behövs till folkbibliotek och särskilt för små kommuner samt att den nationella infrastrukturen för till exempel nationella digitala tjänster behöver stärkas och utvecklas. Stärkta bibliotek och *Folkbibliotekens framtida behov* har lett till ökad dialog mellan Kulturrådet, Kungliga biblioteket (KB) och Myndigheten för tillgängliga medier (MTM). Kulturrådet kommer att fortsätta att utveckla flernivåsamverkan mellan kommunal, regional och nationell nivå genom KB:s uppdrag Stärkt samverkan och kultursamverkansmodellen. Kultursamverkansmodellen utgör en viktig arena för dialoger inom ramen för Kulturrådets arbete.

Stärkta bibliotek 2021–2023

Kulturrådet fick i regleringsbrevet 2021 ett fortsatt treårigt uppdrag att öka utbud och tillgänglighet till biblioteksverksamhet. Regleringsbrevet talar om en fortsatt stärkt biblioteksverksamhet i hela landet.¹⁶

Bidragsmedlen för Stärkta bibliotek ska användas i enlighet med SFS 2018:66 om statsbidrag till folkbibliotek. Folkbibliotekets huvudman, det vill säga kommunen, har möjlighet att söka bidrag enskilt eller i partnerskap med andra kommuner. För att kunna söka måste kommunen ha en aktuell biblioteksplan. Utgångspunkten för satsningarna skulle fortsatt vara de verksamhetsområden och prioriterade grupper som pekas ut i bibliotekslagen.¹⁷ Anslaget var 150 miljoner för 2021 och 2022. 2023 fanns 75 miljoner till främjande och bidrag, efter en planerad nedtrappning av anslaget.

Bidragets utformning

Bidraget har utformats utifrån förordningens ändamål och med grund i bibliotekslagen. En återkommande synpunkt från de aktörer som Kulturrådet hade dialog med kring utformandet av bidragets första omgång, 2018 – 2020, var att bidraget borde utformas nerifrån och upp, det vill säga att kommunerna skulle ha möjlighet att söka utifrån lokala behov och förutsättningar. De behov som folkbiblioteken framförde handlade framför allt om att stärka den egna verksamheten.

I dialogerna framkom även behov av nationella digitala tjänster som framför allt identifierades från Kungliga biblioteket (KB). Satsningar på digitala tjänster kunde ske ifall en eller flera kommuner gick samman och sökte för det, men digitala tjänster var inte nödvändigtvis en prioriterad fråga för kommunen.¹⁸ Kulturrådet har tillsammans med KB och Myndigheten för tillgängliga medier (MTM) tagit upp behoven av stärkt infrastruktur och behov av nationella digitala tjänster, bland annat i rapporten *Folkbibliotekens behov av statliga stöd*¹⁹ och genom KB:s uppdrag Stärkt samverkan.²⁰

Det framkom även önskemål från regional biblioteksverksamhet att vilja delta i processen att fördela medel till kommunerna. Enligt förordningen är det folkbibliotekets huvudman, det vill säga kommunerna, som söker utifrån kommunala prioriteringar och behov. Den regionala biblioteksverksamheten har kunnat bistå vid ansökningsförfarandet i kommunerna, men har inte deltagit i arbetet att fördela bidrag då det skulle innebära dubbla roller som inte ska kombineras med risk för jäv.

Vägval inför Stärkta bibliotek 2021 - 2023

För planering och genomförande av det förnyade uppdraget Stärkta bibliotek 2021 användes den uppföljning av Stärkta bibliotek 2018–2020 som genomfördes av Högskolan i Borås.²¹ Den visar att biblioteken eftersträvat, och i flera fall lyckats, att realisera en ”ökad tillgänglighet till tjänster och utbud”, som var målet med Stärkta bibliotek. I uppföljningen menar rapportförfattarna att satsningen bör betraktas som framgångsrik eftersom den har resulterat i att biblioteken har stärkts i flera avseenden och att insatserna tagit avstamp i målen i bibliotekslagen. De konstaterar också att satsningen haft varierad effekt på folkbiblioteken runt om i landet.²²

¹⁶ Regeringsbeslut, 2020.

¹⁷ SFS 2013:801.

¹⁸ Kulturrådet, 2019.

¹⁹ Kulturrådet, 2023.

²⁰ Regeringsuppdrag, 2022.

²¹ Kulturrådet, 2021.

²² Kulturrådet, 2021.

Rapporten gav ett par rekommendationer, bland annat betonades vikten av att kommunerna gjorde en noggrann projektplanering, lokal förankring och kontinuitet från idé till genomförande. Folkbiblioteken fick också en uppmaning om att förankra sina insatser i styrdokument och forskning. Högskolan i Borås menade att folkbibliotekens förmåga att bedriva projekt och grunda sina insatser i forskning och styrdokument kunde stärkas. Dessa rekommendationer använde Kulturrådet i bidragsutlysningarna för 2021-2023.

Därtill genomförde Kulturrådet möten med ett par aktörer för att inhämta synpunkter inför det förnyade uppdraget. Dialog fördes med Kungliga biblioteket, regional biblioteksverksamhet och samtal med rapportförfattarna till uppföljningen av Stärkta bibliotek från Högskolan i Borås. Generellt i uppföljningen och i dialogerna framkom inga önskemål om större förändringar vad gäller arbetet med bidragsfördelning. Tvärtom ansågs en framgångsfaktor vara just att kommunerna och biblioteken själva fick utforma insatser utifrån lokala förutsättningar. Det framkom dock behov av att utveckla ansöknings- och redovisningsblanketten för bidraget. I och med att Stärkta bibliotek var ett tillfälligt uppdrag kunde de inte prioriteras.

Bidragsprocessen

Utlysning av bidraget Stärkta bibliotek har skett en gång per år i april och beslut har fattats i juni. Kommunerna har sedan 2020 endast haft möjlighet att lämna in en ansökan per kommun. Ansökan kunde innehålla flera olika insatser. Därtill har kommunerna haft möjlighet att lämna in ansökningar för projekt som genomfördes i partnerskap mellan två och/eller flera kommuner. 16–18 stycken ansökningar i partnerskap har inkommit i vardera bidragsomgång mellan åren 2021-2023. Generellt har kommunerna kunnat söka för utveckling av nya metoder eller förstärkning av befintlig folkbiblioteksverksamhet. Det var även möjligt att söka medel för ett pågående projekt. Ansökningsförfarandet har utgått ifrån att kommunerna söker bidrag utifrån kommunala prioriteringar och behov.

För att kommunerna skulle kunna söka bidraget var ett krav att det skulle finnas en politiskt antagen biblioteksplan och att ansökan skulle utgå ifrån de verksamhetsområden och grupper som beskrivs i bibliotekslagen. Kravet på aktuell biblioteksplan har lett till att allt fler kommuner har aktuella biblioteksplaner. I nuläget har 283 kommuner en aktuell biblioteksplan, vilket innebär 98 procent, att jämföra med 2017 då 66 procent hade en aktuell biblioteksplan.²³

Kulturrådets bedömningar

Vid fördelning har Kulturrådet utgått från följande frågor vid bedömningar av ansökningar:

- Har kommunen en aktuell biblioteksplan?
- Utgår de insatser kommunen söker för från bibliotekslagen?
- Uppfyller ansökan bidragets syfte att öka utbud och tillgänglighet?
- Riktat sig insatsen till en eller flera prioriterade grupper?
- Hur ser förhållandena ut i kommunen vad gäller befolkningstäthet och demografi?
- Hur ser kommunens behov ut och hur motiveras insatsen utifrån en omvärldsbevakning?
- Är insatsen även av regionalt och/eller nationellt intresse?

Särskild hänsyn i bidragsfördelning har tagits till kommunernas olika förutsättningar att bedriva folkbiblioteksverksamhet. Insatser som bedöms ge långsiktiga positiva effekter i

²³ Kungliga biblioteket. Aktuella biblioteksplaner

kommunerna har tagits i beaktande och särskilt i de två sista utlysningarna för 2022 och 2023.

Kulturrådets prioriteringar inför varje ansökningsomgång

För varje ansökningsomgång har det även funnits särskilda uppmaningar från Kulturrådet till kommunerna inför ansökningsförfarandet. Detta har kommunicerats genom webinarium och skriftlig information till kommunerna och regional biblioteksverksamhet.

Inför utlysningen 2021 uppmanade Kulturrådet satsningar för bibliotekslagens prioriterade grupper, eftersom pandemin visade att dessa grupper stod ännu längre från bibliotekens utbud när bibliotek stängde eller när arrangemang och aktiviteter för dessa grupper ställdes in.

I utlysningen för 2022 förstärktes bland annat vikten av att i högre grad göra noggranna projektplaneringar och koppla projekten till befintlig forskning, omvärldsbevakning, lokala behovsanalyser och användarstudier.

Vid 2023 års utlysning var Kulturrådet tydliga med att större ombyggnationer och inköp av inventarier inte skulle prioriteras. I den sista bidragsomgången togs även i beaktande hur väl kommunen beskrev att insatsen skulle implementeras i ordinarie verksamhet. Sammantaget innebär bidragsbedömningen för 2023 att avslagen blev fler jämfört med tidigare år, totalt 17 stycken.

Covid-19-pandemin och Stärkta bibliotek

Covid-19-pandemin påverkade kommunernas folkbibliotek och därmed insatser i Stärkta bibliotek framför allt under 2020 - 2021 och i viss mån även 2022. I ansökningsomgången för Stärkta bibliotek 2021 och 2022 nämndes Covid-19-pandemin i många ansökningar. Det var också många kommuner som begärde och beviljades uppskov för sin insats. Vidare innebar Covid-19-pandemin bland annat att Sveriges folkbibliotek var tvungna att ställa om och anpassa sin verksamhet efter en ny verklighet. Under pandemin prövades även bibliotekslagens skrivelser om att folkbibliotek ska vara tillgängligt för alla.²⁴

Rapporten *Vad har ni saknat? Barn!* framtagen på uppdrag av Kulturrådet från högskolan i Borås visade vissa åldersgrupper av barn och unga inte nåddes av biblioteksverksamhet under pandemin men det fanns också exempel på hur bibliotek hittade nya sätt att nå barn och unga på.²⁵ Även de andra prioriterade grupperna påverkades av begränsade öppethållanden och restriktioner. Begränsade öppettider och inställda program ökade dock möjligheter för kompetensutveckling för personalen vilket påverkade nytänkandet och arbetsglädjen. Pandemin innebar mer tid för biblioteken att arbeta med mediebeståndet. Fler saker som framkom i rapporten var att en del folkbibliotek minskade sin samverkan med lokalsamhället under pandemin medan andra bibliotek var proaktiva och sökte upp aktörer att samarbeta med.²⁶

Rapporten *Ett fenomen i rörelse: en undersökning om uppsökande biblioteksverksamhet i kommunerna i Västra Götaland* från högskolan i Borås beskriver att Covid – 19 pandemin gav upphov till vikten av att belysa, se över och förnya arbetssätten och metoderna för uppsökande verksamhet.²⁷

²⁴ Blomgren, Roger, Michnik, Katarina & Sundeen, Johan (red.) (2022), s. 56–57.

²⁵ Kulturrådet (2022c).

²⁶ Ibid.

²⁷ Joelsson, Erik, Bark, Sirpa & Berge Kleber, Emma (2021).

I rapporten Biblioteken och pandemin från Svensk biblioteksförning finns fler intressanta insikter om vad pandemin förde med sig. Bland annat kring digitala områden såsom att medarbetarnas digitala kompetens ökade och att pandemin synliggjorde de digitala klyftorna eftersom många personer är beroende av bibliotekens digitala tjänster för att kunna utföra sina ärenden.²⁸

Den nationella SOM-undersökningen 2020 tar upp i kapitlet, *Färre besök, ökat förtroende* bibliotekens långa tradition av förtroendekapital. Trots att pandemin innebar att många inte besökte de fysiska biblioteken har 58 procent av respondenterna mycket eller ganska stort förtroende för biblioteken vilket är en ökning med 2 procentenheter från föregående år. Rapportförfattarna menar att "förtroendet tycks vara bibehållet och rentav ha stärkts i kristid, oavsett om medborgarna haft möjlighet att faktiskt besöka biblioteken eller inte."²⁹

Även om folkbiblioteken på olika sätt behövde hantera pandemin visar det sig att folkbiblioteken var snabba på att ställa om trots att inga andra externa medel fördelades till folkbiblioteken. Betänkandet *Från kris till kraft. Återstart för kulturen* (SOU 2021:77) visade att biblioteken var den instans som agerade snabbast och redan våren 2020 lyckades ställa om sina verksamheter.³⁰ Påverkan av Covid-19-pandemin var för biblioteken både en utmaning och samtidigt en möjlighet att anpassa verksamheterna utifrån rådande förutsättningar.

Främjande insatser i Stärkta bibliotek

Uppdraget Stärkta bibliotek har främst bestått av bidrag till landets kommuner men i viss mån har även så kallade främjandeinsatser genomförts genom kunskapsöversikter, Angelägen forskning³¹ och lärande exempel från Stärkta bibliotek³² samt medverkan i externa möten och forum. Under 2023 togs även en film fram med fokus på ungas delaktighet och Stärkta bibliotek med exempel från Uppsala och Haparanda.³³ Kulturrådet har även haft regelbunden kommunikation med kommunerna och regional biblioteksverksamhet kring bidraget. Information har skickats ut årligen och dialog har förts med regional biblioteksverksamhet vid ett par tillfällen. Ofta har information synkats med fler bidrag och uppdrag som rör statliga stöd till kommuner.

Kunskapsöversikter

För att kommunerna på bästa sätt skulle nå ut till sina invånare och för att bidraget skulle utvecklas insåg man tidigt att det behövs göras kunskapsöversikter. Behoven av vilka tema som folkbiblioteken hade behov av gjordes noggrant och i dialog med olika aktörer. Under åren följande kunskapsöversikter tagits fram: *Folkbibliotek i glesbygd, Kognitiv tillgänglighet på bibliotek, Vad har ni saknat? Bam!* samt *Framgångsfaktorer och utmaningar: Agenda 2020 och folkbibliotek*.³⁴ Rapporten om Agenda 2030 och folkbiblioteken togs fram i samråd med Kungliga biblioteket.

Angelägen forskning

Forskarforumet Angelägen forskning (AF) genomförs av KB, MTM och Kulturrådet i samarbete med Digiteket. Under åren 2021–2024 genomfördes 14 stycken digitala samtal mellan en forskare och en praktiker från folkbibliotek eller regional biblioteksverksamhet om olika områden som berör folkbibliotekens uppdrag och

²⁸ Svensk biblioteksförning, (2021), s. 13 – 14.

²⁹ Söderholm et al. (2022), s. 344–345.

³⁰ Sverige Utredningen återstart för kulturen (2021).

³¹ Digiteket. Angelägen forskning – ett forskarforum för starka bibliotek.

³² Kulturrådet. Inspirerande exempel Stärkta bibliotek.

³³ Kulturrådet. Stärkta bibliotek

³⁴ Kulturrådet. Stärkta bibliotek

verksamheter. Initiativet till Angelägen forskning kom från Kungliga biblioteket som ett resultat av regeringsuppdraget *Digitalt först* som hade som syfte att öka folkbibliotekens digitala kompetens, de uppdraget genomfördes i bred nationell samverkan.³⁵ Dialoger har även förts med regional biblioteksverksamhet och lärosätena för biblioteks- och informationsvetenskap bland annat för att samla in behov och tips på teman för AF.

Medverkan på konferenser och bokmässor

Varje år deltar Kulturrådet i olika forum som Folk och Kultur och Bokmässan. Särskilda insatser och programpunkter med utgångspunkt i Stärkta bibliotek har årligen skett på bokmässan. Kulturrådet har genom åren deltagit på fler externa konferenser med utgångspunkt i Stärkta bibliotek. Tillsammans med KB arrangeras årligen Träffpunkt biblioteksplaner, 2023 var rapporten om *Agenda 2030 och folkbiblioteken* en programpunkt.

Slutsats

Främjandeinsatser har haft som syfte att informera och stödja folkbibliotekens insatser i Stärkta bibliotek. Genom kunskapsöversikterna har olika områden som berört många bibliotek lyfts och utgjort en kunskapskälla. Hänvisningar till dessa förekommer ofta i ansökningar till Stärkta bibliotek som ett kunskapsunderlag. En annan ansats för främjande har varit att stödja kopplingen mellan forskning och praktik. Såväl regional biblioteksverksamhet som kommuner har efterfrågat forum för att sprida erfarenheter, från Stärkta bibliotek. Ett sätt att bemöta detta har varit att lyfta olika exempel på Kulturrådets webb. Insatser för att sprida och följa upp Stärkta bibliotek görs även av regionala biblioteksverksamheter.

³⁵ Kungliga biblioteket. Digitalt först – i hamn efter tre år!

Enkät Stärkta bibliotek 2021-2023

Till slutredovisningen av Stärkta bibliotek 2021–2023 har Kulturrådet samlat in data via enkät till verksamhetsansvariga för folkbiblioteksverksamheten i kommunerna.³⁶ Enkätsvaren samlades in maj-juli 2024. Vid datainsamlingen pågick fortfarande insatser på de folkbibliotek som fick medel i bidragsomgången 2023.

Syftet var att få en samlad, övergripande bild av vilka insatser som folkbibliotek i olika kommuner genomfört med hjälp av bidraget och i vilken utsträckning kommunerna har satsat på olika typer av insatser. Kulturrådet var också intresserade av att undersöka om det finns några skillnader i hur bidraget använts beroende på kommunhuvudgruppstillhörighet, samt ta reda på hur kommunerna ser på vilken påverkan insatser har haft.

Enkäten skickades ut via mejl i maj 2024. Svaren anonymiserades på kommunnivå och Kulturrådet delade in svaren utifrån de kommunhuvudgrupper som Sveriges kommuner och regioner definierat:

- A - Storstäder och storstadsnära kommuner
- B - Större städer och kommuner nära större städer
- C - Mindre städer/tätorter och landsbygdskommuner

Enkäten besvarades av 212 av landets 290 kommuner. I kommunhuvudgrupp A var svarsfrekvensen 74 procent, i kommunhuvudgrupp B var den 77 procent och i kommunhuvudgrupp C var svarsfrekvensen 69 procent.

Sammanfattning resultat

Alla kommunhuvudgrupper har under 2021–2023 använt bidrag från Stärkta bibliotek för att genomföra många olika tjänster och insatser. Överlag handlar det om bredd snarare än fokus på vissa specifika insatser. Alla tre kommunhuvudgrupper har genomfört "verksamhetsnära tjänster" det vill säga insatser för att förbättra utbud och den generella verksamheten. Folkbiblioteken har också i stor utsträckning genomfört insatser för prioriterade grupper. Fördelningen ser dock något olika i olika kommunhuvudgrupper.

När det gäller verksamhetsnära tjänster satsar mellan 50-90 procent av kommunerna på tjänster och aktiviteter inom detta område. När det gäller prioriterade grupper satsar mellan 60-75 procent på insatser till gruppen barn och unga generellt. Mellan 10-50 procent av folkbiblioteken uppger att de genomfört insatser för specifika barn- och ungdomsgrupper samt för folkbibliotekens övriga prioriterade grupper.

Andelen satsningar på verksamhetsnära tjänster i Kommunhuvudgrupp A är lägre än i de andra kommunhuvudgrupperna med undantag för insatser som gäller kompetensutveckling för personal.

Däremot är andelen insatser riktade mot prioriterade grupper högre i kommunhuvudgrupp A än i de andra kommunhuvudgrupperna. Det gäller alla prioriterade grupper förutom vuxna med funktionsnedsättning. Gruppen barn, unga och vuxna som tillhör nationella minoriteter är de grupper där andelen riktade insatser är lägst i alla tre kommunhuvudgrupper.

En tolkning är att större städer och kommuner nära större städer samt mindre städer/tätorter och landsbygdskommuner (grupp B och C) har ett större behov av att först

³⁶ För genomförande, data och resultat se även bilaga 2 i denna slutredovisning.

stärka sin kärnverksamhet och att insatser för prioriterade grupper därmed inte får samma utrymme, medan storstad och storstadsnära kommuner (grupp A) från början har en starkare kärnverksamhet och därför i högre utsträckning väljer riktade insatser till prioriterade grupper. En annan tolkning är att prioriterade grupper som barn och unga med funktionsnedsättning, personer som är flerspråkiga samt personer som tillhör nationella minoriteter är grupper som i högre utsträckning tillhör besökargruppen på folkbibliotek i kommunhuvudgrupp A och därför uppmärksammas mer. Ytterligare en tolkning är att regionbibliotekens arbete och inriktning inspirerar folkbiblioteken till olika inriktningar och satsningar i olika kommunhuvudgrupper.

Troligast är att flera olika faktorer påverkar hur de olika kommunhuvudgrupperna valt att fördela sina insatser. Mer kunskap behövs om dessa processer och vad de beror på. Enkätresultaten visar på en övergripande positiv inställning i alla tre kommunhuvudgrupper om att användningen av folkbibliotek har ökat genom de verksamhetsnära tjänster och insatser för prioriterade grupper som genomförts under perioden 2021-2023.

Sammanfattningsvis visar resultaten att medel från Stärkta bibliotek har haft en betydande positiv inverkan på biblioteksverksamheterna i Sverige. Det har möjliggjort viktiga förändringar och förbättringar som har berikat både personalens och besökarnas upplevelser. Dock kvarstår en utmaning i att säkerställa att dessa framsteg kan bibehållas och vidareutvecklas utan den specifika projektfinansieringen, vilket skapar en osäkerhet inför framtiden. I kommande avsnitt utvecklas reflektionerna kring vad Stärkta bibliotek inneburit.

Några viktiga perspektiv på Stärkta bibliotek

Kulturrådets analys av enkäten visar att Stärkta bibliotek varit viktigt för kommunerna. Stärkta bibliotek har gett effekt men i varierad grad. Det finns också skillnader mellan de tre olika kommunhuvudgrupperna. Vilket stämmer överens med den analys som gjordes i rapporten *Folkbibliotekens behov av statliga stöd*.³⁷ I korthet framkommer att Stärkta bibliotek lett till positionsförflyttningar och varit framgångsrikt på flera sätt samt att det funnits utmaningar.³⁸ I dialogerna om *Folkbibliotekens framtida behov* framkom också att många bibliotek upplevt att de under sex år fått viss trygghet, uppmärksamhet, stabilitet och kontinuitet. Att folkbiblioteken kunnat synliggöra sin verksamhet tydligare i den egna kommunen samtidigt önskar flera bibliotek ökad förankring och synlighet på strategisk nivå i kommunen.

Stärkta bibliotek är en omfattande satsning och folkbiblioteken har gjort en mängd insatser inom olika områden vilket inte belyses i denna slutredovisning. Vidare studier kring detta kan fördjupa förståelsen för folkbibliotekens olika verksamheter. Flertalet insatser i Stärkta bibliotek rör till exempel på ett eller annat sätt litteratur- och läsfrämjande. Det finns även goda exempel på bibliotek som utvecklat bibliotekens systematiska och strategiska arbete med ett visst område eller hela biblioteksverksamheten tack vare Stärkta bibliotek.

Statistik och Stärkta bibliotek

I Sveriges officiella biblioteksstatistik för 2022 framgår att det finns 1 072 folkbibliotek, varav 368 är integrerade folk- och skolbibliotek. I den officiella biblioteksstatistiken framkommer att under 2018–2023 ökade antalet bokbussar/bokbåt som folkbiblioteken administrerar, från 81 stycken 2015 till 95 stycken 2022. Antalet boklådcyklar och bokbilar ökade markant under åren 2018–2022. Från 48 till 274. En förklaring till detta är att Stärkta bibliotek bidragit till fler mobila fordon.³⁹

57 procent av kommunerna har bibliotek som är meröppna/har självservice vilket är en ökning jämfört med 2015 då 17% hade meröppet/självservice. Det finns skillnader sett till hela landet, där Skåne har flest meröppna bibliotek.⁴⁰

Pandemin påverkade

Som tidigare beskrivits påverkades biblioteken av Covid-19-pandemin vilket ledde till minskade utlån och besök under åren 2021–2022. Flera bibliotek stängde under en period och insatser i Stärkta bibliotek behövde bromsas upp, omvandlas till digitala lösningar eller ställas om. I ansökningsomgången för 2021 såg Kulturrådet önskemål om att använda Stärkta bibliotek som ett bidrag att starta upp biblioteken igen efter Covid-19-pandemin. I bidragsomgången för 2022 sökte biblioteken fortsatt om medel för att kunna ställa om efter pandemin. Såväl utlån som besök på biblioteken minskade under pandemin. Under 2023 ökade aktiviteter, utlån och besök.⁴¹

Fler sätt att följa upp biblioteksverksamhet behövs

Den officiella bibliotekstatistiken är ett viktigt verktyg för att följa bibliotekens utveckling under tid. Det är dock begränsat vad statistiken mäter och följer upp. Många insatser i Stärkta bibliotek har handlat om att nå nya och fler användare, särskilt bibliotekens prioriterade grupper. Det är insatser som kan vara personalkrävande och som inte ger så

³⁷ Kulturrådet, 2024.

³⁸ Kulturrådet (2024), s. 22 – 24

³⁹ Kungliga biblioteket. Officiella biblioteksstatistiken för åren 2015 - 2022.]

⁴⁰ Gordon, Rebecca, (2024-04-04).

⁴¹ Kungliga biblioteket (2023). Sveriges officiella biblioteksstatistik.

stora avtryck i biblioteksstatistiken, även om utlån och besök kan öka för den grupp som insatsen riktats till. En återkommande kommentar i *Folkbibliotekens framtida behov* var att det önskas fler sätt att mäta och följa upp bibliotekens olika verksamheter.

Avstånd till biblioteket spelar roll

Studier visar att avståndet har betydelse för användande av folkbibliotek. Därför är uppsökande verksamhet ett sätt att överbrygga geografiska avstånd och nå fler. I den nationella SOM-undersökningen 2009 ingick en fråga om bedömning av bibliotekets service efter avstånd till biblioteket. Resultatet visade att respondenternas bedömning av bibliotekets service sjunker med avståndet, "men också att andelen som saknar uppfattning om servicen stiger tydligt efter mer än 5 kilometers avstånd till biblioteket." Lars Höglund, som var professor i biblioteks- och informationsvetenskap under tiden för undersökningen, beskrev att det spelar roll för användandet och besök på bibliotek om användaren har kortare väg än 5 km eller mindre.⁴²

Fler studier har genomförts för att belysa avståndets betydelse för användande av folkbibliotek. Huddinge kommun har sedan 2011 genomfört undersökningar kring vilka avtryck bibliotekens besökare gjort i statistiken och kunnat se att avstånd till biblioteket inverkar på användandet, enligt chefen för konst och bibliotek i Huddinge kommun, Nick Jones.

Även regional biblioteksverksamhet i Östergötland har tagit fram en statistisk kartläggning över vilka som använder biblioteken, och vilka som inte gör det, och vad som utmärker de båda grupperna. Kartläggningen bygger på data från de som gjort ett digitalt avtryck i bibliotekssystemet under en given tidsperiod, exempelvis lån, reservationer, strömning av film och meröppet. Resultaten visar bland annat att det finns ett samband mellan biblioteksanvändningen och avståndet från hemmet till biblioteket. "I avstånds- och kartanalyser framgår tydligt att biblioteksanvändningen är starkt korrelerad med avståndet från hemmet till det närmaste biblioteket. Andelen invånare som använder biblioteken avtar ju längre bort från biblioteket de bor. Ju närmare man bor desto mer använder man biblioteken."⁴³ Ett sätt för biblioteken att minska geografiska avstånd till användarna är uppsökande verksamheter.

I *Kulturvaneundersökningen* från Kulturanalys från 2022 beskrivs bland annat att biblioteksbesöken ökade mest på landsbygden 2022 jämfört med 2021 och åren före pandemin, "vilket innebär att skillnaderna mellan stad och land inte längre är signifikanta 2022."⁴⁴ Genom att Stärkta biblioteks medel använts till bland annat utökade uppsökande verksamheter skulle en tolkning kunna vara att insatserna gett avtryck.

Ökat utbud av och tillgänglighet till folkbiblioteksverksamhet

Enligt bibliotekslagen (2013:801) ska biblioteksverksamhet vara tillgänglig för alla. En stor mängd insatser har genomförts för att uppfylla ändamålet i Stärkta bibliotek och med grund i bibliotekslagen. Ökad tillgänglighet omfattar i en bibliotekskontext flera delar, det är perspektiv som behöver finnas med i alla arbetsområden. Det handlar om fysisk tillgänglighet, såsom anpassningar i bibliotekslokalen för olika grupper och verksamheter. Uppsökande verksamheter. Tillgänglighet gällande kommunikation och information om biblioteket, såväl tryckt som på webben. Personalens bemötande, tillgång till tillgängliga medier, tillgängliga aktiviteter/ program och tekniska hjälpmedel – välfärdsteknik.⁴⁵

⁴² Höglund (2009), s. 352 - 352.

⁴³ Regional biblioteksverksamhet i Östergötland (2024), s. 7

⁴⁴ Kulturanalys (2022), s. 25

⁴⁵ Socialstyrelsen. Välfärdsteknik

Tillgänglighet handlar även om att sänka trösklarna till biblioteket och öka delaktigheten med användarna.

I Stärkta bibliotek finns många exempel på hur biblioteket på olika sätt utvecklat och ökat utbudet av och tillgängligheten till folkbibliotek. Det har bland annat handlat om utökade öppettider genom att inrätta bibliotek som har självservice/är meröppna. En del bibliotek har haft öppet för vissa prioriterade grupper medan biblioteket är stängt för allmänheten. Många bibliotek har testat och utvecklat fler sätt att arbeta uppsökande på samt genom utlåningsställen. Det har genomförts tillgänglighetsanpassningar i det fysiska biblioteket, förbättringar av de digitala biblioteken samt att vissa bibliotek involverat användare i sina processer för att utveckla biblioteken, metoder som UX och tjänstedesign har ofta använts. Därtill har en mängd olika program och aktiviteter genomförts inom bibliotekens breda uppdrag. Samverkan med olika aktörer har varit närvarande i många av de insatser som ägt rum, läs mer i bilaga 2.

Stärkta bibliotek har nått flera av bibliotekens prioriterade grupper

I ansökningarna till Stärkta bibliotek anger de flesta bibliotek att planerade insatser har fokus på en och ofta flera av bibliotekens prioriterade grupper. Barn och unga är den vanligast förekommande vilket även återspeglar sig i analysen av enkäten som genomfördes under maj-juni 2024. Resultaten visar på en bred och varierad insats mot flera olika prioriterade grupper, där barn och unga tydligt står i fokus för de flesta av folkbibliotekens riktade insatser under den angivna perioden. Det är också tydligt att alla kommunhuvudgrupper genomfört insatser med stor variation inom områdena verksamhetsnära tjänster och prioriterade grupper.⁴⁶

Ett bidrag till förstärkt barnrättsperspektiv

Många insatser i Stärkta bibliotek har riktats till barn och unga. Att stärka ett barnrättsperspektiv har en bred innebörd. Det innefattar allt från att främja barns möjlighet att vara delaktiga i kulturlivet och att bidra till alla barns och ungas likvärdiga tillgång till konst och kultur. För att stärka ett barnrättsperspektiv är det väsentligt att stat, region, kommunal kulturförvaltning, kulturverksamheter och det fria kulturlivet gemensamt och i enskilda insatser bidrar till barns och ungas rätt till konst och kultur.⁴⁷ "Att integrera ett barnrättsperspektiv snarare än ett barn- och ungdomsperspektiv konkretiserar både syftet och det förväntade resultatet".⁴⁸

I Kulturrådets rapport *Flernivåsamverkan främjar barnens bästa* framkommer att ett fungerande samspel mellan staten, regioner och kommuner är nödvändigt för att barns och ungas rätt till kultur ska kunna uppnås. Vidare beskrivs att "Folkbiblioteken har kunnat utveckla sitt arbete med barns och ungas delaktighet med hjälp av Kulturrådets bidrag Stärkta bibliotek som syftar till att öka utbudet och tillgängligheten i biblioteksverksamhet."⁴⁹

Kognitiv tillgänglighet på bibliotek

De fysiska lokalerna har betydelse för bibliotekens samlingar, informationsinhämtning och referensfrågor, programverksamhet, som mötesplats och som en plats för människor att upptäcka, utforska, fantisera och utveckla sin kreativitet och sitt skapande. Bibliotek har en viktig roll för social hållbarhet och för att erbjuda miljöer för sammanhang. För att kunna utveckla en verksamhet är ofta biblioteksrummets funktioner och tillgänglighet ett

⁴⁶ Se bilaga 2.

⁴⁷ Kulturrådet, (2022b).

⁴⁸ Kulturrådet, 2022b), s.34

⁴⁹ Kulturrådet (2023c), s.34

område som behöver ses över för att annan utveckling ska kunna ske, till exempel fler läsfrämjande aktiviteter för personer med funktionsnedsättning.

Tidigt i uppdraget Stärkta bibliotek identifierades ett behov av att belysa tillgänglighetsperspektiv kopplat till bibliotekslagens prioriterade grupper. Genom en upphandling fick Begripsam i uppdrag att ta fram en rapport om *Kognitiv tillgänglighet på bibliotek*.⁵⁰ I rapporten identifieras att de vanligaste problemen på bibliotek gällande kognitiv tillgänglighet, enligt personal och besökare, är biblioteksmiljöernas överflöd av visuella intryck, ljudintryck och information samt bristande ljusmiljöer.⁵¹

Stärkt tillgänglighet på biblioteken

I rapporten *Tillgängligt kulturliv* framgår att folkbiblioteken tillsammans med kommunala museer varit de aktörer som mest aktivt främjar tillgänglighet i kultursektorn. Det handlar om tillgängligheten i lokalerna, hjälpmedel, kapacitet och utbud av riktade evenemang för målgrupperna men också verksamhetsutveckling med fokus på tillgänglighet och inkludering.⁵² Till rapporten gjordes en enkät om stärkt tillgänglighet som skickades till det fria och det offentliga kulturlivet om olika tillgänglighetsaspekter. Enkäten utgör en baslinjemätning och ska kontinuerligt genomföras för att följa kulturlivets utveckling inom dessa områden. Genom Stärkta bibliotek har folkbiblioteken fått extra resurser för att kunna leva upp till bibliotekslagen och förbättra tillgängligheten.

Meröppna bibliotek

2023 var 57 procent av landets bibliotek meröppna/har självservice. I och med införandet av meröppet/självservice, som innebär att biblioteket är tillgängligt på öppettider utan personal, blir det än viktigare att i lokalen visa vägen till bibliotekets innehåll. För det behövs personal. Personal som arbetar med lokalen för att underlätta för användarna att själva hitta fram också när biblioteket har öppet utan personal. Genom meröppet/självservice har tillgängligheten till biblioteket ökat.⁵³ Meröppet har möjliggjort för personalen att arbeta mer uppsökande och relationsbyggande utanför bibliotekslokalen i syfte att uppfylla bibliotekslagen. Men meröppet ska inte betraktas som ett sätt att skära ned på personal. Personalen är viktig under bibliotekens ordinarie öppettider för användarna, och en nödvändig förutsättning för att meröppet ska fungera.

Tillgängliga medier

Insatser för att förbättra tillgången till tillgänglig litteratur och tekniska hjälpmedel förekommer i Stärkta bibliotek. Det kan röra sig om att utveckla den så kallade äppelhyllan med tillgänglig litteratur, att utöka utbudet av taktila medier, utveckla Boken kommer verksamheten, nå fler som är berättigade till legimus och fler läsfrämjande aktiviteter för tillgängliga medier. För dessa insatser är samverkan med olika aktörer vanligt.

Stärkta biblioteksmedarbetare

I uppföljningen av Stärkta bibliotek från Högskolan i Borås konstaterade rapportförfattarna att Stärkta bibliotek inte bara inneburit stärkta bibliotek utan även stärkta biblioteksmedarbetare. Fortbildning och kompetensutveckling av personal på bibliotek är en betydande fråga. Det finns behov av att stärka professionen och aktualisera professionsetiska frågor, relaterat till samhällsutmaningar och samhällsutvecklingen. I Stärkta bibliotek finns många exempel på kompetenshöjande

⁵⁰ Kulturrådet (2020), s. 12

⁵¹ Ibid., s. 9

⁵² Kulturrådet. (2023b), s. 43

⁵³ Engström (2019).

insatser och inte minst omvärldsbevakning som innebär att folkbiblioteksanställda håller sig uppdaterade om sådant som de uppfattar att de behöver veta för att kunna utföra sitt arbete.⁵⁴ I enkäten om Stärkta bibliotek visar resultaten att 55,9 procent av respondenterna i kommunhuvudgrupp A haft insatser i kompetensutveckling av personal.

Ökade personalresurser har frigjort utrymme för personalen att ta del av olika interna och externa utbildningsinsatser. Därtill har det under perioden 2021–2023 funnits bidrag för kompetenshöjande insatser inom Läsförmedling, vilket har kunnat kombineras med och förstärka den kompetenshöjande delen också i de satsningar man sett behov av och sökt för i Stärkta bibliotek.⁵⁵

Rapporten från Högskolan i Borås menar dock att det inte nödvändigtvis är de uttalat kompetenshöjande insatserna i form av kurser eller utbildning som inneburit det viktigaste lärandet för stärkta biblioteksmedarbetare, utan själva möjligheten att få arbeta i sådant utvecklingsarbete som Stärkta bibliotek innebär. Vidare undersökningar gällande Stärkta biblioteks inverkan på bibliotekens personal skulle kunna komplettera bilden.

Koppling till styrdokument och forskning

Kulturrådet har under perioden 2021–2023 uppmanat kommunerna att i högre grad grunda sin ansökan i befintlig forskning, styrdokument, lokal behovsanalys samt en noggrann projektplanering. I ansökningsomgångarna för 2022 och 2023 fanns allt fler hänvisningar till styrdokument och agendor utöver bibliotekslagen och de kommunala biblioteksplanerna. Främst är det barnkonventionen som lyfts men även Agenda 2030.⁵⁶ Kulturrådets rapporter såsom *Folkbibliotek i glesbygd* och *Kognitiv tillgänglighet* var också vanligt förekommande som referenser.

I rapporten *Framgångsfaktorer och utmaningar: Folkbiblioteken och Agenda 2030* gjord på uppdrag av Kulturrådet framkom i de fallstudier som genomfördes att Stärkta bibliotek möjliggjort satsningar på hållbarhet och Agenda 2030 men att biblioteken inte alltid nämnt kopplingarna till Agenda 2030 i ansökan och redovisning av Stärkta bibliotek.⁵⁷ Vidare menar rapportförfattarna att ett målmedvetet arbete med Agenda 2030 i biblioteken ofta kräver förankring på strategisk nivå i kommunen.⁵⁸

Stärkta bibliotek är ett komplext uppdrag

Kommunernas förutsättningar

Bibliotekslagen och särskilt ändamålsparagrafen 2 anger att biblioteksverksamhet ska finnas tillgänglig för alla, vilket innebär många olika behov och funktionerna som ett bibliotek ska tillgodose, oavsett kommunens storlek och invånarantal. I arbetet med såväl Stärkta bibliotek som analysen av *Folkbibliotekens framtida behov* påtalade många deltagare att kommunerna i Sverige inte är likvärdiga. I rapporten *Framgångsfaktorer och utmaningar: Folkbibliotek och Agenda 2030* skriver rapportförfattarna att en:

”generell upplevelse är att folkbiblioteken befinner sig i en brytpunkt eller förändringstid, där både folkbibliotekens och bibliotekariens roll håller på att utvecklas och där det ställs många parallella krav på biblioteken. Det har förts debatt exempelvis om bibliotekens uttalade eller outtalade

⁵⁴ Lindberg, Jenny & Pilerot, Ola (2023).

⁵⁵ Kulturrådet (2024b).

⁵⁶ Kulturrådet (2022a), s. 13

⁵⁷ Kulturrådet (2023b), s. 49

⁵⁸ Ibid., s. 8

uppdrag som medborgarkontor och förväntningar på ett bredare ansvar för såväl praktisk service som strategiska demokratifrågor.⁵⁹

Folkbiblioteken är ett kommunalt ansvar och har mångbottnade uppdrag. Det ger behov av lokala gränsdragningar och vägval för att kunna uppfylla bibliotekslagen. Ekonomiska åtgärder på kommunal nivå innebär även att chefsleden minskar samt att många chefer för folkbibliotek även har ansvar för andra områden. Det kan innebära att chefers kunskapsbas allt oftare inte är biblioteks- och informationsvetenskap. Vilket kan få konsekvenser för biblioteksverksamheten som får svårare att hävda sig i kommunerna. En del bibliotek har också haft svårt att rekrytera personal med biblioteksutbildning.

Enligt flera folkbibliotek i dialogerna om *Folkbibliotekens framtida behov* kan det finnas behov av tydligare riktningar från staten och regional biblioteksverksamhet. Några deltagare menar att *Läsfrämjandelyftet för folkbibliotekarier 2021–2023* kom att bli en prioritering att förhålla sig till och därmed en koncentration på att stärka bibliotekens litteratur- och läsfrämjande med fokus på personalens kompetensutveckling. Andra som deltog i dialogerna önskade snarare mer stöd och kunskap från kommunens ledning för att identifiera och göra gränsdragningar än utpekade områden att fokusera på. Ett exempel på ett område som lyfts fram när det gäller gränsdragningar är bibliotekens roller som medborgarkontor.

I såväl *Folkbibliotekens behov av statliga stöd* och i enkäten för Stärkta bibliotek framkommer att ett flertal bibliotek uttrycker oro för vad som ska hända efter Stärkta bibliotek och särskilt för att fortsätta nå bibliotekens prioriterade grupper, främst på grund av resursbrist. Denna oro bör tas på allvar.

Stärkta bibliotek har varit ett omfattande bidrag

Med en så stor satsning som Stärkta bibliotek finns det ett flertal utmaningar. Därtill utgjorde Covid-19-pandemin en utmaning för genomförandet av insatser, även om pandemin för biblioteket som helhet också visade sig innebära möjligheter. I rapporten *Folkbibliotekens behov av statliga stöd* finns ett avsnitt om utmaningar med Stärkta bibliotek som vi också hänvisar till.⁶⁰

En utmaning med Stärkta bibliotek har varit att ett flertal bibliotek gjort liknande insatser framför allt kring ökad tillgänglighet för personer med funktionsnedsättningar. En större samordning av insatser med samma teman hade varit gynnsamt och troligtvis varit mer strategiskt. Fler kommuner hade kunnat gå samman och gjort en gemensam ansökan i samverkan med olika aktörer och med stöd av regional biblioteksverksamhet.

Folkbibliotekens många olika uppdrag och förankring i olika politikområden är både en utmaning och en möjlighet. Genom att Kulturrådets uppdrag handlar om den nationella kulturpolitiken kan Stärkta bibliotek ha haft ett större fokus på kulturpolitiska mål jämfört med bibliotekens kopplingar till utbildnings- och informationspolitiken, detta har dock inte analyserats.

Flera regionala biblioteksverksamheter uttrycker att de hade önskat en större involvering i Stärkta bibliotek. Några regionala biblioteksverksamheter jämför Stärkta bibliotek med *Läsfrämjandelyftet för folkbibliotek* och menar att Läsfrämjandelyftets struktur och uppbyggnad av flernivåsamverkan varit ett bra arbetssätt för ett statligt stöd och uppdrag, genom utpekade roller för de olika nivåerna i trenivåsamverkan.

⁵⁹ Kulturrådet (2023b), s. 48

⁶⁰ Kulturrådet (2024), s. 23 – 24.

Kungliga biblioteket och Myndigheten för tillgängliga medier har framfört att det finns utmaningar för den långsiktiga hållbarheten för de nationella digitala tjänster som byggts upp genom projektmedel. Världens bibliotek och Bibblix har delvis finansierats genom Stärkta bibliotek. Bibblix fick också finansiering för att bygga upp en hållbar konsortieorganisation, som drivs på uppdrag av 63 kommuner. Övergången från projekt till löpande verksamhet kräver stabil finansiering inom biblioteks eller myndigheters ramanslag, vilket är en annan typ av finansiering än vad Stärkta bibliotek bidragit med.

Flernivåsamverkan och Stärkta bibliotek

Bibliotekslagen paragraf fjorton anger att ”i syfte att ge alla tillgång till landets samlade biblioteksresurser ska bibliotek och bibliotekshuvudmän inom det allmänna biblioteksväsendet samverka.” Folkbiblioteken samverkar med många aktörer inom bibliotekssektorn och med aktörer utanför exempelvis för att nå fler av bibliotekens prioriterade grupper.⁶¹ För många insatser i Stärkta bibliotek har samverkan med olika parter varit centralt. Förutsättningarna för folkbiblioteken är dock mycket olika och de personella resurserna på bibliotek med få anställda är en reell begränsning för möjligheterna till samverkan och kunskapsutbyten. Stärkta bibliotek har varit mångfacetterat för såväl staten som kommunerna och regional biblioteksverksamhet.

Regional biblioteksverksamhet

För folkbibliotek är regional biblioteksverksamhet en viktig samverkansaktör.⁶² Av de 21 regionerna ingår alla i kultursamverkansmodellen förutom Region Stockholm. Regional biblioteksverksamhet utgår från folkbibliotekens behov och utmaningar. Verksamheten har gått från en operativ till en mer strategisk inriktning.⁶³ De regionala biblioteksverksamheterna har olika förutsättningar och det finns skillnader i hur arbetet utförs. Fokus i verksamheten är att göra folkbiblioteken bättre för dem som använder biblioteken eller skulle kunna använda dem.⁶⁴ Vissa regionala kulturverksamheter, där biblioteksverksamheten ingår, fördelar bidrag till folkbiblioteken i regionen. Ett antal regioner samverkar kring medieförsörjning och har gemensam webb och katalog. Regionalt biblioteksarbete har betydelse för att bidra till en jämlik biblioteksverksamhet. Att samordna nätverk, anordna utbildningsinsatser samt bedriva metodutveckling är vanliga arbetsuppgifter för regionala biblioteksverksamheter, ofta genom interregionala samarbeten. Många regionala biblioteksverksamheter tar även fram rapporter och kunskapsöversikter inom olika områden.

Regional biblioteksverksamhet och Stärkta bibliotek

I Stärkta bibliotek har regional biblioteksverksamhet intagit olika roller och förhållningssätt till bidraget och som stöd för kommunerna i deras ansökningsförfarande, genomförande och spridning av erfarenheter. Ett par regionala biblioteksverksamheter har följt upp vad kommunerna i deras region har gjort inom Stärkta bibliotek, till exempel regional biblioteksverksamhet i Gävleborg.⁶⁵

I uppföljningen av Stärkta bibliotek av högskolan i Borås var en rekommendation att den regionala biblioteksverksamhetens roller i ett statligt stöd borde tydliggöras. I dialoger med regional biblioteksverksamhet för den här slutredovisningen noterar Kulturrådet att förhållningssättet till Stärkta bibliotek varit olika. Vissa regionala bibliotek har ansett att Stärkta bibliotek varit ett statligt stöd som kommunerna själva fått styra över utifrån lokala behov medan samarbetet med regionen haft fokus på andra områden till exempel om det finns en gemensam medieförsörjning. Andra regionala biblioteksverksamheter har velat att deras kommuner ska använda regional biblioteksverksamhet i högre grad i Stärkta bibliotek med syftet att ge bättre förutsättningar för strategiska och långsiktiga projekt. En del regionala biblioteksverksamheter fortsätter att sprida erfarenheter och lärdomar från Stärkta bibliotek.

⁶¹ I analysen av enkäten framkommer att folkbiblioteken anger att ökad tillgänglighet och samverkan är områden där andelen genomförda insatser är hög, särskilt i kommunhuvudgrupp B och C.

⁶² Paragraf 11 i Bibliotekslagen (2018:66) reglerar regional biblioteksverksamhet

⁶³ Gärdén, Cecilia i Blomgren et. al. Regional biblioteksverksamhet (2022), s. 188–213.

⁶⁴ Ibid., s. 208

⁶⁵ Region Gävleborg (2024).

Statliga myndigheter och Stärkta bibliotek

Genomgående i Stärkta bibliotek har Kulturrådet haft kontakt med Kungliga biblioteket (KB) angående Stärkta bibliotek, vilket beskrivit på flera ställen i denna slutredovisning. Kontakt har även skett med Myndigheten för tillgängliga medier (MTM). Kulturrådet har kontinuerligt informerat och gett KB och MTM möjlighet att komma med inspel kring Stärkta bibliotek vilket lett till en ökad dialog mellan myndigheterna. Forskarforumet Angelägen forskning som infördes 2021 på initiativ av Kungliga biblioteket bidrog till ytterligare förstärkning av samarbetet mellan myndigheterna. Därtill har andra medarbetare och enheter på Kulturrådet kontinuerlig kontakt och samarbete med biblioteksmyndigheterna för olika bidrag och främjandeinsatser. Genom att Stärkta bibliotek haft som krav att kommunerna ska ha en aktuell biblioteksplan har andelen aktuella biblioteksplaner ökat till 98 procent. Arbetet med att ta fram en kommunal biblioteksplan innebär samverkan mellan olika förvaltningar och aktörer.

Stärkt samverkan

Under 2023 stärktes kontakten mellan KB, MTM och Kulturrådet genom uppdraget *Folkbibliotekens framtida behov* samt genom KB:s uppdrag *Stärkt samverkan*. KB ska ta fram förslag på former för stärkt samverkan inom det allmänna biblioteksväsendet samt att bidra till den långsiktiga utvecklingen för vissa nationella digitala bibliotekstjänster för prioriterade målgrupper. Det handlar om att öka tillgången till landets samlade biblioteksresurser, i enlighet med bibliotekslagen. Slutredovisning ska lämnas in i december 2024.⁶⁶

Kulturrådet har deltagit i arbetet med Stärkt samverkan genom generaldirektören, enhetschefer och handläggare. I delredovisningen som lämnades in i juni 2023 redogör KB för de iakttagelser och insikter som gjorts hittills i arbetet.⁶⁷ Biblioteksmyndigheterna identifierar även att erfarenheterna och lärdomarna från Stärkta bibliotek i högre grad kan användas, genom exempelvis den information som ansökningar och redovisningar innehåller. Hur detta i högre grad kan tillvaratas finns det dock inga konkreta förslag på i dagsläget.

En planerad insats där ansökningar och redovisningar från Stärkta bibliotek kommer att användas är att Kulturrådet kommande läsår tar fram en skrift om hur folkbibliotek arbetar utifrån beprövad erfarenhet med läsfrämjande i relation till metoder för tillgänglig läsning, tillgängliga medier och systematiskt arbetet med tillgänglighet. Detta för att särskilt belysa läsfrämjande arbete för och med barn och unga med olika slags läshinder. Underlag från Stärkta bibliotek kommer att användas för att göra ett urval av kommuner som tillfrågas om att medverka.

⁶⁶ Kungliga biblioteket. Ett starkt biblioteksväsende – hur når vi dit?

⁶⁷ Kungliga biblioteket. Nationell biblioteksstrategi

Lärdomar från Stärkta bibliotek för Kulturrådet

Analysen av Stärkta bibliotek för denna slutredovisning visar att Stärkta bibliotek har varit både kapacitetsstärkande och metodutvecklande. I dialoger framförs från några håll att det hade varit önskvärt med ännu mer utvecklingsinriktade, strategiska och långsiktiga projekt och insatser. Genom Stärkta bibliotek har Kulturrådet fått en ökad kännedom om folkbibliotekens verksamheter och inblick i kommunernas olika förutsättningar och förhållanden. Erfarenheter från Stärkta bibliotek har använts i utveckling av bidrag till kommunerna till exempel vid framtagandet av bidraget *Mer läsning*.⁶⁸

På Kulturrådet pågår en översyn av de kommunala bidragen. Genom utvecklingsarbetet strävar Kulturrådet efter att arbetet med bidragsgivning till kommuner sker på rätt sätt för att uppnå bidragens syften och att Kulturrådet har en rimlig nivå på styrning och kontroll i förhållande till de medel som fördelas. Utvecklingsarbetet ska bland annat förenkla och tydliggöra för de sökande och skapa synergier mellan olika bidrag. Sedan hösten 2024 finns det en processledare som tillsammans med handläggarna arbetar med att utveckla och samordna de kommunala bidragen.

Kulturrådet ser stora vinster med att förenkla de statliga stöden och prioritera långsiktiga insatser för att underlätta för kommunerna. Kulturrådet tar med sig insikter om att det har varit framgångsrikt med ett tillitsbaserat förhållningssätt och att kommunerna själva har fått analysera och beskriva de behov som funnits. Det har framkommit önskemål i dialogerna om *Folkbibliotekens framtida behov* och i enkätsvaren om Stärkta bibliotek om större kunskap i hur man driver projekt med alla dess olika delar.

Statskontoret beskriver att riktade statsbidrag ofta har smala användningsområden, avser förhållandevis små belopp och har detaljerade regler, vilket begränsar möjligheterna för kommunerna att effektivisera hur de hanterar bidragen, och medför betydande administrativa kostnader för kommunerna.⁶⁹ Att bevaka, ansöka om, rekvrirera och återrapportera bidragen bidrar därför till en omfattande administrativ apparat. Kulturrådet har även tagit del av Statskontorets arbete med statlig kunskapsstyrning och avser att använda analyserna. Statskontoret nämner behovet av att identifiera och samordna kunskapsbehoven i kommuner och regioner, att även stödja verksamheterna att tillämpa kunskapen och att arbeta ännu mer strategiskt för att utvärdera effekterna. Statskontorets slutsatser kan i ökad grad användas.⁷⁰

Tillfälliga uppdrag, som Stärkta bibliotek, innebär för Kulturrådet en osäkerhet i att planera och resurssätta personal. Kortsiktiga stöd och uppdrag leder till att det är svårt att skapa hållbara strukturer, synergier och insatser för Kulturrådet så väl för folkbiblioteken som bibliotekssektorn.

⁶⁸ Kulturrådet (2024). *Mer läsning – främja litteratur och läsning*

⁶⁹ Statskontoret (2022).

⁷⁰ Statskontoret (2023).

Avslutningsvis - I demokratis tjänst

Slutredovisningen har fokus på vad Stärkta bibliotek inneburit. Som underlag används framförallt enkäten till folkbiblioteken om Stärkta bibliotek för att belysa detta. Vidare berörs olika aspekter på Stärkta bibliotek och vilka avtryck och utmaningar som satsningen gett. Därtill lärdomar från Stärkta bibliotek för Kulturrådet och hur flernivåsamverkan sett ut samt framåtblickande.

Trots folkbibliotekens olika förutsättningar visar enkätresultaten att kommuner, oavsett kommunhuvudgrupp, bedömer att de genomförda insatserna ökat användningen av folkbiblioteken. På så sätt har Stärkta bibliotek haft en positiv effekt på biblioteksverksamheterna i Sverige. Dock kvarstår en utmaning i att säkerställa att dessa framsteg kan bibehållas och vidareutvecklas utan den specifika projektfinansieringen, vilket skapar en osäkerhet inför framtiden.

Genom att kommunerna själva fått formulera vilka behov som funnits utifrån lokala förutsättningar har bibliotekens förmåga att testa olika verksamheter utvecklats, medarbetarnas kunskap fördjupats och möjligheter har getts till ökade samarbeten. Det tillitsbaserade har varit en styrka med Stärkta bibliotek.

Uppdraget Stärkta bibliotek har främst bestått av bidrag till landets kommuner men i viss mån har även så kallade främjandeinsatser genomförts genom kunskapsöversikter, Angelägen forskning och lärande exempel från Stärkta bibliotek samt medverkan i externa möten och forum. Främjandeinsatser har haft som syfte att informera och stödja folkbibliotekens insatser i Stärkta bibliotek. En annan ansats har varit att stödja kopplingen mellan forskning och praktik.

Angeläget med riktade statliga stöd till folkbibliotek

Betydelsen av riktat statliga stöd till folkbibliotek är en återkommande kommentar i de fritextsvar som respondenter lämnat inom ramen för Kulturrådets enkät om Stärkta bibliotek 2021–2023. Det är också en återkommande kommentar i dialogerna om *Folkbibliotekens framtida behov*. Flera folkbibliotek menar att utan statliga bidrag kommer det att vara svårt för folkbibliotek att förändras och utvecklas för att kunna möta framtida behov samt att leva upp till att folkbiblioteken ska vara tillgängliga för alla. Många lyfter också ett behov av samordning och förstärkning på nationell nivå av digitala medieresurser.

Den nationella kulturpolitiken förutsätter en god samverkan mellan stat, regioner och kommuner. Kunskapen och förståelsen för statens, regionernas och kommunernas roll och kompetens i förhållande till varandra behöver öka för att vi gemensamt på ett mer effektivt sätt ska arbeta för de kulturpolitiska målens uppfyllelse där ett starkt biblioteksväsende utgör en grundbult. Kulturrådet kommer att fortsätta att utveckla flernivåsamverkan mellan kommunal, regional och nationell nivå genom Kungliga bibliotekets uppdrag Stärkt samverkan och kultursamverkansmodellen.

Folkbiblioteken verkar dagligen för det demokratiska samhällets utveckling genom att bidra till kunskapsförmedling och fri åsiktsbildning. Det är angeläget att allt det som sker på folkbibliotek tack vare Stärkta bibliotek kan ges gynnsamma förutsättningar att fortsätta.

Referenser

- Blomgren, Roger, Michnik, Katarina & Sundeen, Johan (red.) (2022). *Biblioteksgeografien: en antologi om biblioteksväsende och biblioteksforskning*. Upplaga 1 Lund: Studentlitteratur.
- Engström, Lisa (2019). *Att skapa självstyrande individer; effektivitet och motrörelser: Styrningsrationalitet och icke-rationalitet i bibliotek med obemannade öppettider*. Köpenhamn: Det Humanistiske Fakultet, Københavns Universitet
- Engström, Lisa (2020). *Lokalsamhällets bibliotek: kan meröppet öppna dörrar?* [Elektronisk resurs]. Lund: Lunds universitet. Institutionen för kulturvetenskaper.
- Höglund, L (2010) *Bibliotek och demokratiska möten* i Sören Holmberg & Lennart Weibull (red) Nordiskt ljus. Göteborg: SOM-institutet, Göteborgs universitet
- Joelsson, Erik, Bark, Sirpa & Berge Kleber, Emma (2021). *Ett fenomen i rörelse: en undersökning om uppsökande biblioteksverksamhet i kommunerna i Västra Götaland*. Tillgänglig på Internet: <http://urn.kb.se/resolve?urn=urn:nbn:se:hb:diva-26>
- Kulturrådet (2019). *Folkbibliotek i glesbygd: kunskapsläge och praktiska erfarenheter*. Stockholm: Kulturrådet. Författare: Hansson, Joacim, Linneuniversitetet
- Kulturrådet (2020). *Kognitiv tillgänglighet på bibliotek: En kunskapsöversikt*. Stockholm: Statens kulturråd. Författare: Johansson, Stefan
- Kulturrådet (2021) *Stärkta bibliotek. Uppföljning av Stärkta bibliotek 2018-2020*. Författare: Karen Nowé Hedvall, Ola Pilerot, Malin Ögland, Högskolan i Borås. Stockholm: Kulturrådet
- Kulturrådet (2022a). *Delredovisning Stärkta bibliotek, 2021–2022*. Stockholm: Kulturrådet
- Kulturrådet (2022b) *Barnrätt i praktiken. Barnkonventionens praktiska tillämpning i Kulturrådets verksamhetsområde*. Stockholm: Kulturrådet.
- Kulturrådet (2022c). *Vad har ni saknat? Barn!: erfarenhet av ett driva barnbiblioteksverksamhet under en pandemi*. Stockholm: Kulturrådet. Författare: Sandin, Amira Sofie & Berge Kleber, Emma, högskolan i Borås
- Kulturrådet (2023a). *Tillgängligt kulturliv: kulturoorganisationers arbete med funktionshinderfrågor*. Stockholm: Kulturrådet.
- Kulturrådet (2023b). *Framgångsfaktorer och utmaningar: Agenda 2030 och folkbiblioteken*. Stockholm: Kulturrådet.
- Kulturrådet (2023c). *Flernivåsamverkan främjar barnets bästa*. Stockholm: Kulturrådet.
- Kulturrådet (2024). *Folkbibliotekens behov av statliga stöd*. Stockholm: Kulturrådet.
- Kulturrådet (2024b). *Med barn och unga i fokus: läsfrämjandelyft för kompetensutveckling på folkbibliotek*. Stockholm: Kulturrådet
- Lindberg, Jenny & Pilerot, Ola (2023). *Steget före i folkbiblioteket: En studie om omvärldsbevakning på svenska folkbibliotek*. Uppsala: Region Uppsala

- Myndigheten för kulturanalys. *Kulturvanor 2022* (2023). *Kulturfakta 2024:4* Göteborg
- Myndigheten för Kulturanalys (2024). *Kulturvanor 2023. Kulturfakta 2024:4* Göteborg:
- Regeringsbeslut, 2022. *Regleringsbrev 2023 Myndighet Statens kulturråd.*
- Regeringsbeslut, 2020. *Regleringsbrev 2021 Myndighet Statens kulturråd.*
- Regeringsbeslut, 2017. *Regleringsbrev 2018 Myndighet Statens kulturråd.*
- Regeringsuppdrag Ku2022/00857 *Uppdrag till Kungl. biblioteket om stärkt samverkan inom det allmänna biblioteksväsendet*
- Regional biblioteksutveckling i Östergötland (2024). *Götabiblioteken – en statistisk kartläggning: kortversion*. PDF:
https://biblioteksutveckling.regionostergotland.se/download/18.feb1a4a18d15b2c94c58a0/1706778974740/gotabiblioteken_en_statistisk_kartla%CC%88ggning_la%CC%8Aquppl.pdf
- Region Gävleborg (2024). *Stärkta bibliotek i Gävleborgs län: Vad en satsning på folkbiblioteken har för effekt, nytta och värde*.
<https://www.regiongavleborg.se/globalassets/kultur/verksamhetsomraden/regional-biblioteksverksamhet/starkta-bibliotek/starkta-bibliotek-rapport.pdf>
- SFS 2024:33, *Förordning (2018:66) om statsbidrag till folkbibliotek*
- SFS 2018:66, *Förordning (2018:66) om statsbidrag till folkbibliotek*
- SFS 2013:801, *Bibliotekslag (2013:801)*
- Statskontoret (2022) *Administrativa kostnader i kommunsektorn. En analys av statens styrning av kommuner och regioner*. [Stockholm]: Statskontoret
- Statskontoret (2023). *Att styra med kunskap: en studie om statlig kunskapsstyrning riktad till kommuner och regioner*. [Stockholm]: Statskontoret
- Svensk biblioteksförning (2021). *Biblioteken och pandemin*. Tillgänglig på internet.
<https://www.biblioteksfor.cdn.triggerfish.cloud/uploads/2021/02/biblioteken-och-pandemin-2021-1.pdf>
- Sveriges kommuner och regioner (2023) *Kommunhuvudgruppsindelning Sveriges Kommuner och Regioners kommunhuvudgruppsindelning 2023*. Stockholm: Sveriges kommuner och regioner
- Sverige. Utredningen återstart för kulturen (2021). *Från kris till kraft: återstart för kulturen*. Stockholm: Regeringskansliet
- Söderholm, Jonas, Ögland, Malin & Gunnarsson Lorentzen, David (2022). *Färre besök, ökat förtroende*. I Ulrika Andersson, Henrik Oscarsson, Björn Rönnerstrand & Nora
- Theorin (red) *Du sköra nya värld*. Göteborg: SOM-institutet, Göteborgs universitet.

Webbresurser

Digiteket. Angelägen forskning – ett forskarforum för starka bibliotek. [Angelägen forskning – ett forskarforum för starka bibliotek - Digiteket](#)

Digiteket (2023). Bibliotek som social infrastruktur och demokratiskt nav. [Angelägen forskning: Bibliotek som social infrastruktur och demokratiskt nav - Digiteket](#)

Gordon, Rebecca, Magasin K (2024-04-04). Så mycket ökar meröppet. <https://magasink.se/2024/04/sa-mycket-okar-meroppet-pa-biblioteken/>

Kungliga biblioteket. Biblioteksstatistik. <https://www.kb.se/samverkan-och-utveckling/biblioteksstatistik.html>

Kungliga biblioteket. Digital först - i hamn efter tre år. [Digitalt först – i hamn efter tre år! – Kungliga biblioteket – Sveriges nationalbibliotek – kb.se](#)

Kungliga biblioteket. Aktuella biblioteksplaner <https://www.kb.se/samverkan-och-utveckling/biblioteksutveckling/biblioteksplaner/aktuella-biblioteksplaner.html>

Kungliga biblioteket (2023). Sveriges officiella biblioteksstatistik. <https://www.kb.se/samverkan-och-utveckling/nytt-fran-kb/nyheter-samverkan-och-utveckling/2024-05-15-sveriges-officiella-biblioteksstatistik-2023.html>

Kungliga biblioteket. Ett starkt biblioteksväsende – hur når vi dit? <https://www.kb.se/samverkan-och-utveckling/nytt-fran-kb/nyheter-samverkan-och-utveckling/2024-05-22-ett-starkt-biblioteksvasende---hur-nar-vi-dit.html>

Kungliga biblioteket. Nationell biblioteksstrategi (2024). [Nationell biblioteksstrategi – Kungliga biblioteket – Sveriges nationalbibliotek – kb.se](#)

Kulturrådet. Stärkta bibliotek. <https://www.kulturradet.se/i-fokus/bibliotek/starkta-bibliotek/>

Kulturrådet. Inspirerande exempel: Stärkta bibliotek. <https://www.kulturradet.se/i-fokus/lasframjande/starkta-bibliotek---hitta-inspiration/>

Kulturrådet. *Mer läsning – främja litteratur och läsning* [Mer läsning – främja litteratur och läsning \(kulturradet.se\)](#)

Regeringen (2024) Satsning på folkbibliotekens läsfrämjande arbete <https://www.regeringen.se/pressmeddelanden/2024/02/satsning-pa-folkbibliotekens-lasframjande-arbete/>

Regeringskansliet. Uppdrag till Kungl. biblioteket om stärkt samverkan inom det allmänna biblioteksväsendet <https://www.regeringen.se/regeringsuppdrag/2022/04/uppdrag-till-kungl.-biblioteket-om-starkt-samverkan-inom-det-allmanna-biblioteksvasendet> [Hämtad 2024-08-19]

SKR:s (Sveriges kommuner och regioner) kommungruppsindelning. <https://skr.se/skr/tjanster/kommunerochregioner/faktakommunerochregioner/kommungruppsindelning.2051.html>

Socialstyrelsen. Välfärdsteknik <https://www.socialstyrelsen.se/kunskapsstod-och-regler/omraden/e-halsa/valfardsteknik/>

Bilagor

Bilaga 1: Tabell över sökta belopp, beviljade belopp och antal sökande

I tabellen ges en beskrivning antal ansökningar, antal bifall, sökta belopp, beviljade belopp, totalt och per år. Tabellen har avrundade belopp.

	Antal ansökningar	Antal bifall	Sökt belopp	Beviljat belopp
2021	258	252	243 000 000	147 700 000
2022	244	241	250 000 000	151 000 000
2023	230	213	177 000 000	73 000 000

Anledningen till att beviljat belopp är högre än det statliga stödet varje för Stärkta bibliotek beror på att återbetalningar för Stärkta bibliotek har använts i bidragsfördelningen. Söktrycket till Stärkta bibliotek visar att folkbibliotekens behov av statligt stöd varit stort och att det finns många olika behov av att stärka folkbibliotek i hela landet.

Bilaga 2: Enkät

Nedan går vi igenom genomförande och resultat av enkäten om folkbibliotekensinsatser inom ramen för Stärkta bibliotek. Data samlades in under maj-juli 2024.

Kulturrådet har använt Sveriges kommuners och regioners kategorisering av kommuner i enkätens uppdelning av svarsgrupper.⁷¹ För typ av kommuner i respektive kommunhuvudgrupp i enkäten se tabell nedan.

Tabell 1. Fördelning i kommunhuvudgrupper

Kommunhuvudgrupp	Inkluderade kommunhuvudgrupper	Definition	Antal kommuner
Även svarsgrupp i Kulturrådets enkät			
A - Storstäder och storstadsnära kommuner	A1 – Storstäder A2 – Pendlingskommun nära storstäder	A1- Minst 200 000 invånare i kommunens största tätort A2 – Minst 40 procent utpendling till storstad eller storstadsnära kommun	A1 – 3 A2 – 43
B – Större städer och kommuner nära större stad	B3 – Större stad B4 – Pendlingskommun nära större stad B5 – Lågpendlingskommun nära större stad	B3 - Mellan 40 000 och 200 000 invånare i kommunens största tätort B4 - Minst 40 procent utpendling till större stad B5 - Mellan 25 och 39 procent utpendling till större stad	B3 – 23 B4 – 63 B5 – 24
C – Mindre städer/tätorter och landsbygdskommuner	C6 – Mindre stad/tätort C7 – Pendlingskommun nära tätort C8 - Minst 30 procent ut- eller inpendling till mindre stad/tätort	C6 - Minst 15 000 och mindre än 40 000 invånare i kommunens största tätort C7 - Minst 30 procent ut- eller inpendling till mindre stad/tätort C8 - Mindre än 15 000 invånare i kommunens	C6 – 27 C7 – 51 C8 – 35 C9 – 21

⁷¹ Sveriges kommuner och regioner (2023) *Kommunhuvudgruppsindelning Sveriges Kommuner och Regioners kommunhuvudgruppsindelning 2023*. Stockholm: Sveriges kommuner och regioner

	C9 – Landsbygdskommun med besöksnäring	största tätort, lågt pendlingsmönster C9 - Landsbygdskommun med minst två kriterier för besöksnäring, dvs. antal gästnätter, omsättning inom detaljhandel/hotell/ restaurang i förhållande till invånarantal	
--	--	---	--

Källa: Sveriges kommuner och regioner, 2023, s.7.

Genomförande

Enkäten består av sju frågor med svarsalternativ och en öppen fråga där respondenterna med egna ord har möjlighet att beskriva sitt arbete inom ramen för medel från Stärkta bibliotek. Bland de sju frågorna med svarsalternativ finns två huvudfrågor som handlar om:

- 1 vilka aktiviteter och insatser folkbiblioteken har valt att utöka i sin verksamhet med (verksamhetsnära tjänster) under delar av, eller hela perioden, 2021-2023 med bidrag från Stärkta bibliotek.⁷²
- 2 om aktiviteter och insatser riktats mot prioriterade grupper, och i så fall vilka grupper.

Övriga frågor handlar om i vilken utsträckning respondenterna uppfattar att användningen av verksamhetsnära tjänster ökat generellt och vilken påverkan riktade insatser har haft för prioriterades grupperns användning av folkbibliotekens verksamhet.

För att få fram ett underlag till konstruktion av svarsalternativ i enkätens två huvudfrågor har Kulturrådet ämneskategoriserat insatser som kommuner beskriver i sina individuella redovisningar av bidraget Stärkta bibliotek. Den ämneskategoriseringen ligger sedan till grund för svarsalternativen i de två huvudfrågorna.

Data har analyserats i två steg:

- För de sju frågorna med svarsalternativ har först ett AI-verktyg används för sammanfattning och jämförande analys. I den jämförande analysen undersöks eventuella skillnader och likheter mellan svar från de olika kommunhuvudgrupperna. I steg två har den AI-genererade analysen granskats och bearbetats av utredare på Kulturrådet.⁷³
- Den öppna frågan i enkäten besvarades av 88 av de 212 respondenterna. Det är beskrivningar som genererar kvalitativa data. I ett första steg har AI-verktyget använts för sammanfattning och analys av de 88 beskrivningar som lämnats. I ett andra steg har utredare på Kulturrådet gått igenom analysen och bedömt dess

⁷² För insatser för att förbättra utbud och generell verksamhet använder vi i den här slutredovisningen samlingsnamnet "verksamhetsnära tjänster".

⁷³ Kulturrådet har använt enkät- och analysplattformen esMaker med tillhörande AI-verktyg för analys. All datalagring sker i Sverige och har hög sårhetsstandard.

<https://www.entergate.se/esmaker>

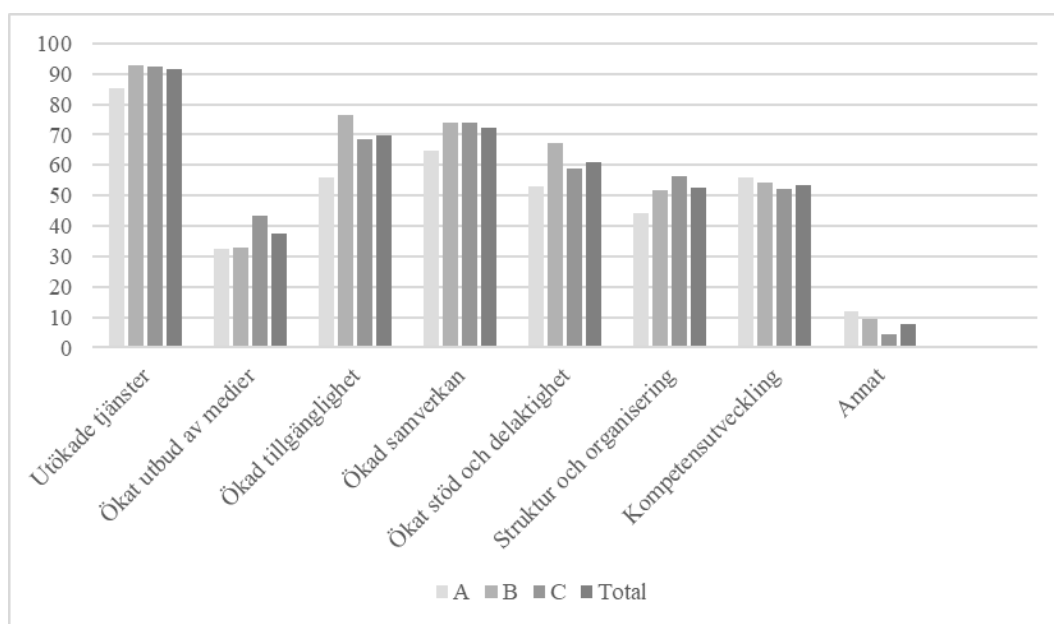
rimlighet. Kulturrådets utredare har dock inte gjort en primär analys av beskrivningarna utan godtagit den analys som presenterats av AI-verktyget.

Resultat

Verksamhetsnära tjänster

De flesta kommuner, oavsett kommunhuvudgrupp, har valt att satsa på många olika insatser i folkbiblioteksverksamheten. Nedan visas olika insatser som andel i procent i de olika kommunhuvudgrupperna. Frågan är en flervalsfråga så varje respondent kan uppge flera olika insatser.

Diagram 1. Verksamhetsnära tjänster, Utveckling av folkbiblioteksverksamhet i kommunhuvudgrupp A, B och C med hjälp av medel från Stärkta bibliotek, 2021-2023. Andel i procent.

De mest framträdande insatser som kommunerna genomförde på sina folkbibliotek under 2021-2023, var "Utökade tjänster" så som utökade program- och aktivitetsverksamhet generellt eller utökade aktiviteter gällande läsfrämjande, digitala tjänster, uppsökande verksamhet och utökade öppettider. 85,3 procent i kommunhuvudgrupp A, 92,9 procent i kommunhuvudgrupp B och 92,4 procent i kommunhuvudgrupp C har satsat på att utöka den här typen av aktiviteter och tjänster. Hög andel satsningar i alla tre kommunhuvudgrupper visar på en gemensam prioritering och kan ses som en indikation på att folkbibliotek, oavsett kommunhuvudgrupp, strävar efter att vara mer inkluderande och tillgängliga för en bredare grupp av användare.

Också ökad tillgänglighet och samverkan är områden där andelen genomförda insatser är hög, särskilt i kommunhuvudgrupp B och C. I grupp B är andelen 76,5 procent för insatser gällande ökad tillgänglighet och 74,1 procent för insatser gällande ökad samverkan. I grupp C är andelen 68,5 procent för insatser gällande ökad tillgänglighet och 73,9 procent för ökad samverkan. Det kan tolkas som en strävan efter att göra biblioteken mer tillgängliga fysiskt och tekniskt samt att arbeta mer i samverkan med andra aktörer, vilket kan bidra till en mer integrerad och samhällsnyttig biblioteksverksamhet. Ökad samverkan kan också vara ett sätt för biblioteken att stärka sin roll som kultur- och kunskapscentra i samhället genom att knyta till sig fler partners och intressenter.

Storstadskommuner och storstadsnära kommuner (kommunhuvudgrupp A) har genomgående satsat något mindre på verksamhetsnära tjänster än större städer och kommuner nära större stad (kommunhuvudgrupp B) samt mindre städer/tätorter och landsbygdskommuner (kommunhuvudgrupp C). Med undantag för kompetensutveckling av personal, där 55,9 procent av respondenterna i kommunhuvudgrupp A uppger att de haft insatser i jämförelse med kommunhuvudgrupp B och C där andelen är 54,1 respektive 52,2 procent.

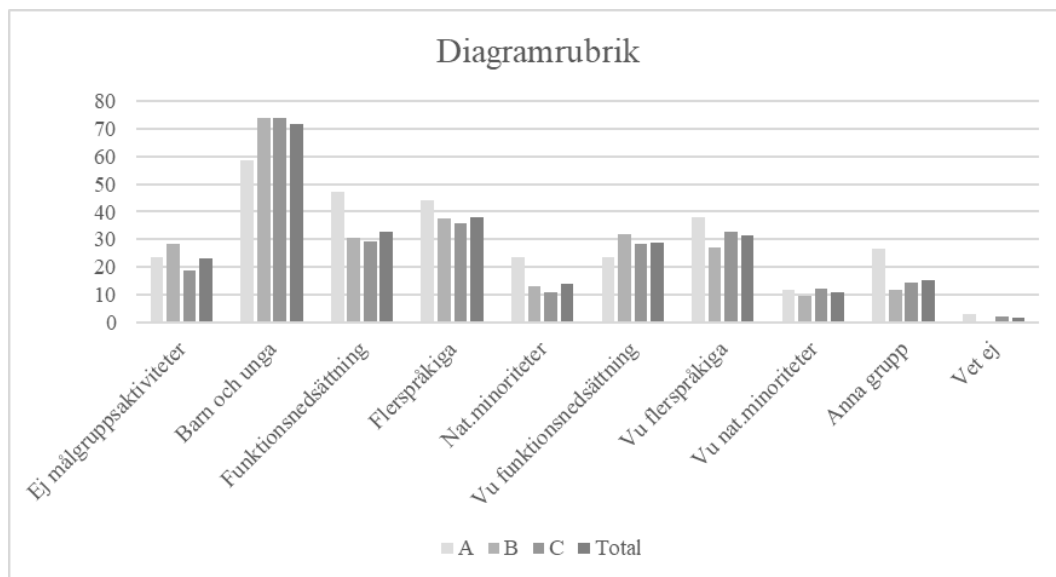
Kompetensutveckling

För svarsalternativet kompetensutveckling fanns möjlighet för respondenterna att ange i fritext vilken typ av kompetensutveckling för personalen som genomförts. 88 respondenter valde att specificera typ av kompetensutveckling. I dessa svar anger kommunerna externa kompetensutvecklande insatser i form av studiebesök, besök på mässor och konferenser samt interna utbildningar kring olika områden. Andra områden som nämns återkommande är digital kompetensutveckling (såsom digitala verktyg, medie- och informationskunnighet, spelkultur samt IT och säkerhet), kompetensutveckling inom litteratur och läsfrämjande och kompetensutveckling gällande tillgänglighetsanpassning såsom bemötande, och kunskap om olika funktionsnedsättningar.

Därutöver nämner biblioteken att de haft kompetensutveckling inom: UX/tjänstedesign och användardelaktighet, nationella minoriteter, HBTQI, projektledning, barnrätt/barnkonventionen och interkulturell kompetens.

Prioriterade grupper

Diagram 2. Aktiviteter och insatser som riktats mot prioriterade grupper i kommunhuvudgrupp A, B och C med hjälp av medel från Stärkta bibliotek, 2021-2023. Andel i procent.

Enkätresultaten visar en tydlig trend där biblioteken har riktat insatser mot specifika grupper med hjälp av medel från Stärkta bibliotek under perioden 2021-2023. Frågan är en flervälsfråga så varje respondent kan uppge flera olika insatser.

Det finns också kommuner i alla kommunhuvudgrupper som anger att de inte riktat sig till prioriterade grupper utan istället valt att genomföra insatser generellt gällande

folkbiblioteks utbud och tillgänglighet. 23,5 procent i grupp A, 28,2 procent i grupp B och 18,5 procent grupp C uppger detta.

Insatser riktade till barn och unga generellt, och ibland med fokus på vissa åldersgrupper, har genomförts av 58,8 procent av kommunerna i kommunhuvudgrupp A och av cirka 74 procent av kommunerna i både kommunhuvudgrupp B och C. Intressant är också att se att aktiviteter riktade mot vuxna, både med funktionsnedsättning och flerspråkiga, också har fått uppmärksamhet, även om andelarna är lägre jämfört med barn och unga. Speciellt aktiviteter för vuxna med funktionsnedsättning har en relativt hög andel i kommunhuvudgrupp B med 31,8 procent och i grupp C med 28,3 procent.

Barn, unga och vuxna som tillhör nationella minoriteter

Gruppen barn, unga och vuxna som tillhör nationella minoriteter är de grupper där andelen riktade insatser är lägst i alla tre kommunhuvudgrupper. Enkäten visar det generella resultatet, för alla svarande kommuner. Det finns dock kommuner som inom ramen för Stärkta bibliotek genomfört insatser kring nationella minoriteter och urfolket samer, särskilt de kommuner som är förvaltningskommun för en eller flera nationella minoritetsgrupper. Insatser till dessa målgrupper har däremot inte varit generellt framträdande i alla ansökningar eller redovisningar.

Personer med annat modersmål än svenska

Strax under 40 procent av kommunerna har riktat insatser till flerspråkiga barn och unga medan cirka 30 procent av kommunerna riktat insatser till vuxna som är flerspråkiga. I kommunernas ansökningar och redovisningar till Kulturrådet beskrivs en variation av insatser, många med fokus på språkutveckling.

Andra grupper

Förutom de förvalda svarsalternativen fanns möjlighet att välja "annan grupp". I svaren från de 85 respondenter som valt att skriva vilken annan grupp de riktat sig till dominerar äldre personer och HBTQI-gruppen.

Olika kommunhuvudgrupper har satsat olika

Vi kunde i diagram 1 se att kommunhuvudgrupp B och C i högre utsträckning än kommunhuvudgrupp A uppger att de använt medel för att utöka verksamhetsnära tjänster, medan diagram 2 visar att storstadskommuner och storstadsnära kommuner (kommunhuvudgrupp A) i högre utsträckning än i de andra två kommunhuvudgrupperna uppger att de genomfört insatser för barn och unga med funktionsnedsättning eller som är flerspråkiga eller tillhör nationella minoriteter. I grupp A uppger också 26,5 procent att de satsat på "andra grupper", till exempel seniorer⁷⁴ och HBTQI-gruppen.

Däremot är andelen insatser riktade mot prioriterade grupper högre i kommunhuvudgrupp A än i de andra kommunhuvudgrupperna. Det gäller alla prioriterade grupper förutom vuxna med funktionsnedsättning. Gruppen barn, unga och vuxna som tillhör nationella

⁷⁴ Äldre är per definition ingen prioriterad målgrupp men bland de äldre finns många individer med olika funktionsnedsättningar, kognitiv svikt och psykisk ohälsa som bör ägnas särskild uppmärksamhet.

minoriteter är de grupper där andelen riktade insatser är lägst i alla tre kommunhuvudgrupper.

Att kommunhuvudgrupp B och C satsar i högre grad på verksamhetsnära tjänster kan tyda på att även om det finns en strävan att utöka utbudet av medier och inkludera prioriterade grupper, så är det inte lika prioriterat som att direkt utöka och förbättra verksamhetsnära tjänster. Det kan spegla en resursbegränsning eller en strategisk avvägning där biblioteken väljer att först stärka kärnverksamheten. Då blir utökning av medier och riktade insatser till prioriterade grupper underordnat behovet av en stark kärnverksamhet. Att kommunhuvudgrupp A i högre utsträckning än grupp B och C genomfört insatser för prioriterade grupper kan signalera att storstad och storstadsnära kommuner (grupp A) från början har en starkare kärnverksamhet och därför i högre utsträckning valt riktade insatser till prioriterade grupper.

Öppna svar

88 respondenter har valt att lämna egna korta beskrivningar av arbetet med Stärkta bibliotek 2021-20

Beskrivningarna visar på en övergripande positiv inställning till medel från Stärkta bibliotek, men också en oro för framtiden efter att medel upphör. Vilket överensstämmer med de resultat som presenterades i Kulturrådets rapport om folkbibliotekens framtida behov.⁷⁵

Respondenterna från alla kommunhuvudgrupper vittnar om att medlen har möjliggjort en rad förbättringar och innovationer inom biblioteksverksamheten, såsom utveckling av nya arbetssätt, kompetensutveckling, infrastruktur och programverksamhet. Det finns en tydlighet kring att projektmedlen har varit avgörande för att kunna genomföra satsningar som annars inte skulle ha varit möjliga med de ordinarie budgetarna.

Respondenter i kommunhuvudgrupp A och B lyfter fram hur medlen har möjliggjort specifika projekt som riktat sig mot olika målgrupper, inklusive personer med annat modersmål än svenska och socioekonomiskt utsatta områden. Det finns en uppskattning över att medlen har tillåtit biblioteken att vara innovativa och ta risker, vilket har lett till både lyckade initiativ och värdefulla läroprocesser. Det framkommer dock en tydlig oro för hur verksamheterna ska kunna upprätthålla de nya tjänsterna och programmen när finansieringen upphör. Denna oro delas av respondenter i kommunhuvudgrupp C, som också uttrycker tacksamhet för de möjligheter som medlen har erbjudit men samtidigt är oroliga för framtiden.

Respondenter i kommunhuvudgrupp C betonar även vikten av att ha kunnat prova nya aktiviteter och arbetssätt tack vare medlen, vilket har varit avgörande för att kunna anpassa verksamheten till samtida behov och förväntningar. De nämner också att medlen har varit särskilt viktiga för att kunna genomföra fysiska förbättringar i bibliotekslokalerna, vilket har ökat tillgängligheten och gjort biblioteken mer inbjudande.

Sammantaget visar resultaten på en bred och varierad insats mot flera olika prioriterade grupper, där barn och unga tydligt står i fokus för de flesta av folkbibliotekens riktade insatser under den angivna perioden. Det är också tydligt att alla kommunhuvudgrupper genomfört insatser med stor variation inom båda områdena: verksamhetsnära tjänster och prioriterade grupper.

⁷⁵ Kulturrådet, 2024

Bilaga 3: Följebrev till enkät

Uppföljning av bidraget Stärkta bibliotek

Hej [name]!

Till dig som är folkbibliotekschef eller liknande, och som känner till hur folkbibliotek i din kommun arbetat utifrån statsbidraget Stärkta bibliotek, 2021–2023, vi vill gärna att du är med i vår undersökning.

Du kommer till undersökningen genom att klicka på följande länk: [passlink]

Det tar cirka 10 minuter att svara på enkäten, den är anonym och det är frivilligt att svara.

Enkäten är anonym men måste besvaras från samma mejladress som den skickats till. Vill du vidarebefordra enkäten till någon annan i kommunen som är bättre lämpad att svara? Var vänlig att kontakta Kulturrådet, cecilia.lofberg@kulturradet.se, så skickas en ny länk till den mejladress du uppger. Den länk du har fått blir ogiltig om den vidarebefordras till annan mejladress.

Därför är det viktigt att vi får dina svar

I samband med Kulturrådets slutredovisning av Stärkta bibliotek vill vi veta hur kommuner i olika kommungrupper använt bidraget och vilka effekter kommuner bedömer att bidraget haft för folkbibliotek. Vi är intresserade av svar från er kommun oavsett om ni har fått bidrag enstaka perioder under 2021–2023 eller om ni har fått bidrag under hela perioden.

Syftet med enkäten är att Kulturrådet ska få en övergripande uppfattning gällande användning och era bedömda effekter av bidraget. Resultatet av enkäten kommer vara en del i Kulturrådets slutredovisning av uppdraget till regeringen. Resultaten kan även bidra till Kulturrådets fortsatta arbete med planering och genomförande av bidrag. Det är därför viktigt att vi får svar om hur arbetet fungerat i din kommun. Vi ser inga problem med att ni är flera medarbetare som har dialog kring svar på enkäten.

Vi önskar svar senast den 19 juli, 2024.

Kontakt

Har ni frågor är ni välkomna att höra av er till:

Cecilia Löfberg, cecilia.lofberg@kulturradet.se

Cecilia Brisander, cecilia.brisander@kulturradet.se

Tack för ert deltagande!

Bilaga 4: Enkät, svarsformulär

Enkätfrågorna är framtagna i samråd med Sveriges Kommuner och Regioner

Enkät - Stärkta bibliotek

a. Ange i listan nedan hur folkbibliotek i kommunen utvecklat sin verksamhet med hjälp av medel från Stärkta bibliotek under delar av, eller hela perioden, 2021-2023. Flera alternativ är möjliga.

Utökade aktiviteter eller tjänster Exempelvis: Utökad program- och aktivitetsverksamhet generellt. Utökade aktiviteter för läsfrämjande. Utökade digitala tjänster. Utökad uppsökande verksamhet. Utökade öppettider.

Ökat utbud av medier Exempelvis: Ökat utbud av medier till barn och unga. Ökat utbud av medier på andra språk än svenska. Ökat utbud av e- medier. Ökat utbud av tillgängliga medier.

Ökad tillgänglighet, det vill säga särskilda anpassningar. Exempelvis: Ökad fysisk tillgänglighet i lokalerna. Ökad tillgänglig teknik i lokalerna.

Ökad samverkan Exempelvis: Ökad samverkan med olika aktörer.

Ökat stöd och delaktighet Exempelvis: Ökad tillgång till handledning för att stärka invånarnas medie- och informationskunnighet. Ökade insatser för att stärka invånarnas delaktighet i biblioteksverksamheten.

Förbättrad struktur och organisering Exempelvis: Fler obemannade utlåningsställen. Förbättrad webb och katalog för bibliotekens utbud. Tydligare marknadsföring av biblioteksverksamhet. Rumslig omorganisering.

Kompetensutvecklande insatser för personalen, ange gärna vilka nedan.

Annat? Ange nedan.

Vet inte.

1b. Bedömer ni att användningen av folkbibliotek, med hjälp av de olika insatser ni angav i tidigare fråga, ökat under perioden 2021-2023? Det gäller både fysiska och digitala bibliotek.

Inte i någon utsträckning

1

2

3

4

5

I hög utsträckning

2a. Har aktiviteter och insatser riktats mot prioriterade grupper med hjälp av medel från Stärkta bibliotek under perioden 2021-2023? I så fall vilka grupper?
Flera val är möjliga.

Vi har inte arbetat med målgruppsinriktade aktiviteter utan generellt med folkbiblioteks utbud och tillgänglighet.

Fler aktiviteter med barn och unga i en särskild åldersgrupp. Ange åldersspann nedan.

Fler aktiviteter med barn och unga med funktionsnedsättning.

Fler aktiviteter med flerspråkiga barn och unga.

Fler aktiviteter med barn och unga från nationella minoriteter.

Fler aktiviteter med vuxna med funktionsnedsättning.

Fler aktiviteter med flerspråkiga vuxna.

Fler aktiviteter med vuxna från nationella minoriteter.

Annan grupp? Ange nedan.

Vet inte.

2b. Bedömer ni att användningen av folkbibliotek bland de grupper ni angav i tidigare fråga har ökat under hela, eller delar av, perioden 2021-2023?

Inte i någon utsträckning

1

2

3

4

5

I hög utsträckning

Tidigare i enkäten har frågorna handlat om perioden 2021-2023. I de frågor som kommer nu är vi intresserade av att ta del av era bedömningar av verksamheten under år 2024, efter att medel från Stärkta bibliotek upphört.

3a. Bedömer ni att insatser, aktiviteter och program som gjorts med medel från Stärkta bibliotek nu bidrar till ökad användning av folkbibliotek i kommunen?

Inte i någon utsträckning

1

2

3

4

5

I hög utsträckning

3b. Bedömer ni att insatser, aktiviteter och program som gjorts med medel från Stärkta bibliotek bidragit till att grupper som inte varit besökare tidigare nu besöker folkbibliotek i kommunen?

Inte i någon utsträckning

1

2

3

4

5

I hög utsträckning

4. I vilken utsträckning har insatser från Stärkta bibliotek implementerats i ordinarie verksamhet efter att medel från Stärkta bibliotek tagit slut?

Inte i någon utsträckning

1

23

45

I hög utsträckning

5. Är det något annat ni vill lägga till om ert arbete inom ramen för medel från Stärkta bibliotek?

Bilaga 5 Digitala samtal med regional biblioteksverksamhet

De sex regionala biblioteksverksamheterna som deltog i digitala samtal om slutredovisningen för Stärkta bibliotek var:

- Blekinge - Kronoberg
- Norrbotten
- Värmland
- Västerbotten
- Örebro
- Östergötland

Bilaga 6 Tre konkreta insatser

I det här avsnittet ges konkreta beskrivningar utifrån redovisningar för Stärkta bibliotek 2021 - 2023. Fler exempel på insatser från Stärkta bibliotek finns på Kulturrådets webb.⁷⁶

Markaryd

I Markaryds kommun finns det tre bibliotek. Under projektnamnet "HEJ BIBBLAN" har biblioteken genomfört flertalet insatser för alla åldrar i lokalen och ute i samhället. Projektet har möjliggjort insatser som biblioteket tidigare inte haft ekonomisk kapacitet att genomföra. Bibliotekspersonalen har fått lära sig mer om bibliotekens användare och de som ännu inte upptäckt biblioteken. Personer med annat modersmål än svenska var en viktig målgrupp att nå även om fokuset i satsningen har varit Markaryds alla invånare. Biblioteket har haft aktiviteter såsom föreläsningar, författarbesök, läslustaktiviteter, språkcaféer och berättarstunder. Genom att arbeta uppsökande skapades nya relationer till de som inte tidigare besökt biblioteket. Projektet "HEJ BIBBLAN" har bidragit till sänkta trösklar till biblioteket, lokala samarbeten och stärkt samverkan.

Sorsele

Sorsele kommun satsade på digital delaktighet genom framför allt uppsökande verksamhet med fokus på grupper och individer som har ett digitalt utanförskap. I projektets uppstart genomfördes en förstudie som gav kunskaper och kontakter inför kommande insatser, så som digitala handledningar, digitala kurser och föreläsningar. Biblioteket knöt tidigt kontakt med projektets målgrupper via seniorföreningar, daglig verksamhet och SFI. Insatserna har haft ett tydligt målgruppsfokus och utgått ifrån vad som efterfrågats av målgrupperna. Insatserna har lett till att många som inte tidigare varit låntagare på biblioteket skaffat lånekort. Flera personer har börjat använda bibliotekets digitala tjänster för att läsa tidning, lyssna på ljudbok, streama film och för digital hjälp. Projektet har även bestått av besök hos föreningar i byar samt några digitala aktiviteter med ungdomar.

Upplands Väsby

Upplands-Väsby hade ett bibliotek och en bokbuss. De sökte pengar från Stärkta bibliotek för att utveckla en mötesplats i en galleria med fokus på vuxna med annat modersmål än svenska. Nu, sex år senare har projektet resulterat i en ny biblioteksfilial i Sigma. Där finns det möjlighet för folk att ta del av digital hjälp, samhällsvägledning, språkträning i svenska, studiecirkel, arbetsmarknadsmöten och hälsofrämjande rörelse samt social samvaro mellan kvinnor. Samverkan med såväl interna som externa partners är centralt för verksamheten.

⁷⁶ Kulturrådet. Inspirerande exempel, Stärkta bibliotek

Kulturrådet
Box 27215, 102 53 Stockholm
Besök: Borgvägen 1-5
Tel: 08 519 264 00
E-post: kulturradet@kulturradet.se

© Statens kulturråd 2024
ISBN: 978-91-89748-35-4

kulturradet.se